

MAGYAR MUNKÁS KÖNYVTÁR.
KIADJA A „TYPOGRAPHIA” SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁGA.
II. FÜZET.

A SZOCZIALIZMUS TÖRTÉNELMÉHEZ

DR. INGWER NYOMÁN ÍRTA

CSEBRENYÁK JÓZSEF.

FÜGGELÉKÜL

MIT AKARNAK A SZOCZIÁLDEMOKRATAK?

BUDAPEST, 1895.

GUTENBERG
KÖNYVNYOMDA NYOMÁSA (GYÁR-UTCZA 81.)

Ára 12 krajczár.

I.

Nem tudósok agyában született, nem költők találták föl, az emberiség előmenetelével fejlődött ki szervesen – a szociális kérdés.

Individualizmus vagy szocializmus? Ezt foglalja magában.

Individualizmus: Az individuum (egyén) uralkodása, az egyes uralma az összeség fölött, az összeség kizsákmányolása egyesek által, az egyesek barcza a létért.

Szocializmus: Az egyesek érdekének alárendeltsége az összeség érdekei fölé, az egyesek küzdelme az összesért és az összeség küzdelme az egyért, az összeség harcza a létért.

Individualizmus: Az önzésre, a szolgaságra és a milliók nyomorára, a hazugságra és az előítéletekre alapított osztályállam.

Szocializmus: Az emberiségre, a szabadságra és az összeség boldogságára, az igazságra és az értelemre épített társadalom.

A szociális kérdést már Plató sejtette, Morus, Morelly és Fourier egy fantasztikus lepelbe bontották, a mai tudomány pedig egy megrendíthetlen alapra fektette.

A szociális kérdés ma mindenkit foglalkoztatja a földművelőt az ekénél, a gyári munkást a zakatoló gépnél, a tudóst kutatásainál. Utat tört magának az uralkodó osztályok palotáiba s annyiban a mennyiben vakságuk és bornírtságuk daczára a szociáldemokratikus mozgalom jelentőségét fölfogták, félelemmel tölti el őket, – édes reménnyel és csalhatatlan bizalommal tölti el a szegények és nyomorultak, a mindent teremtő és vagyontalanok szíveit!

Meg volt ugyan minden kornak a maga úgynevezett égető kérdése, mely a legbeszédesebben tanúskodott az emberiség folytonos fejlődése mellett, nem volt azonban még oly jelentőségű kérdés, mely mely megrázkódtató, az erkölcsi, politikai és gazdasági téren oly nagy és mély változásokat előidéző – mint a szociális kérdés.

És az alap, a melyen a szociálizmus eszméje nyugszik, mély tudományú. A szociálizmus az a gyűjtőpont lett, hová az évezredek összes szellemi vívmányai összefutnak és ennek tudható be az, hogy pen korunk kimagasló tudományú férfiai, kutassanak bármilyen téren, végkövetkeztetéseikben a szociálizmushoz jutnak.

És itten természetesen csak az *igazi* tudománnyal bíró férfiak értendők, nem pedig ama gyászvitézű és korlátolt eszű «nemzetgazdászok» (á la Matlekovits), kik még mindig a vagyonos (a tőke) s vagyontalan (a munka) közti egyetértésről szeretnek fecsegni. Ezek előtt nem létezik szociális kérdés; ezek dicshymnusokat zengedeznek ennek a «legjobban berendezett világnak», hol annyi udvari tanácsosi cím, oly könnyű és gondnélküli élet és anyi sok szép ordó létezik.

Igazi tudományú férfiak ennek ellenében – gyének azok bölcsészek, történetírók, természetavarok, avagy nemzetgazdászok – legszentebb kötelességüknek tartják, a szociális kérdéssel foglalkozni s annak megoldásán, a nyomorgó emberig fölszabadításának magasztos művén közreműködni.

Engem rendesen egy megmagyarázhatlan kéjzet fut át, valahányszor hallom, hogy egy tudományos ember, egy előkelő szellem, egy bölcsészeti-leg művelt fő, kilép búvárkodó szobájából és fölemeli avat az emberiség fölszabadítása mellett, az összeg boldogságáért.

Nem ugyan azért, mintha megdönthetlen igazgunknak, eszméink elvitázhatlan nagyságának új tanúra volna szüksége, de nyerjük az által, valahányszor egy tudományos férfiú harczerünkre lép, azt a meggyőződést, hogy ezek az eszmék mindig

általánosabbakká válnak, hogy előlük egy józan gondolkozású ember sem zárkozhatik el és hogy eszméink győzni fognak daczára azoknak az üldözéseknek, melyekben azok ma részesülnek.

II.

Évezredekre volt szükség, míg a szocziális kérdés azt a tiszta képet öltötte magára, mint a melyben az ma előttünk áll, míg arra oly rövidke felelettel lehetett válaszolni, mint ma. Azzal a felelettel úgyanis, *hogy az embereknek egyforma joguk van a boldogságra, az emberies létre és politikai jogokra*; a felelettel, mely az osztálykülönbözetek, a születési privilégium eltörlését és a szolgaság megszüntetését követeli, mely alatt a vagyontalanok nyögnek.

A földi javak, a művészet és a tudomány az *összeség* részére és nemcsak egyes kiváltságosok részére van itt. *Mindazoknak,- kik dolgoznak, lehetővé kell tenni a földi javakhoz való hozzájutást és az összességre vonatkozólag egy szent, elvitázhatlan jogot a munkára kell elismerni és keresztülvinni.*

S a tudomány és a művészet csarnoka kell hogy minden ember számára nyitva álljon; ha csak a természettől nem fogyatékos szellemű, úgy legyen fölnevelve, hogy minden szép és nemes lelkesedésnek és értelemnek barátja legyen. Csak ekkor lesz az erkölcsiség emelve, csak ekkor lesz az évezredekben keresztül tápláló egoizmus visszanyomva, csak ekkor lesznek az emberek *emberek* és csak ekkor nem lesz sértő jelentősége a bestiának, ha az embert bestiálisnak nevezik.

Ezért tehát a szocziális kérdés nemcsak gazdasági, nemcsak politikai, hanem erkölcsi kérdés is, és pedig a szó legszorosabb értelmében.

Mert erkölcsiség igazságosság is egyszersmind és az igazságosság az embernek embernek való elismeréséből áll, az *összeségnek gazdaságilag és politikailag keresztülvitt egyenlővé való tételéből*, kik dolgoznak, az egyesek önzésének alávetésében az *összeség boldogságára*.

Megkísérlem tehát ama egyeseknek a tanait és gyakorlati kísérleteit rövid vonásokban vázolni, kik mint a tudományos szocziáлизmus alapkövének a letevőinek tekinthetők.

III.

Plató, Sokrates nagy tanítványa, ki 429 évvel Krisztus előtt született, az ő hírneves «Köztársaságai-ban egy ideális társadalmi rend tervezetét fejt ki.

Azonban bármily merész is volt az ő állam-eszméje, az akkori idők nézeteit nem igen haladta meg. Plató szerint – mint minden görög szerint – az állam csak egy város, azaz egy egyesülés embe-eiből, kik egy többé-kevésbé szűkebb darab földön körülzárva voltak. Ki nem volt görög, az barbárokhoz tartozott és csak azért volt a földön, hogy a görög nép alattvalója legyen és hogy el-nyomassék. Plató ezenkívül hangsúlyozta a rab-szolgaság szükségességét, és azt úgy állította oda, *mint egy szabad nép egzisztenciájának alapföltételét!*

Mindazokat, kik egy fáradtságos iparágat űztek, Plató megvetette. «Mert – úgymond – a termé-szet nem teremtett sem czipészt, sem kovácsot; ily foglalkozások lealacsonyítják az embert, mely őket zsoldosokká, név nélküli nyomorultakká teszik, kik lásuknál fogva magából a politikai jogokból is ki vannak zárva».

Láthatni, hogy Plató ilyen nézletekkel még egy egészen barbár korszak bilincseiben feküdt, mely ma – daczára a gőz és villamosságnak – még nálunk mindig kísért.

S mégis találunk Plató műveiben eszméket. Elyek bátran a szocziáлизmus csirájának tekint-ítők.

Mert noha Plató a javak közösítésének beve-tése felől nem is szólott egész tisztán, noha a földbirtok – mi az ó-korban a legnevezetesebb védelmi forrás volt – kezelésére nem állított föl törvényeket, mind annak „daczára a szocziáлизmus előarczosának tekinthető. Ő kinyilatkoztatta úgyanis magán tulajdon jognak összeegyeyztethetlenségét az

eszményi teljességgel, a melyhez ő a mintatársadalomnak bölcseit és harczosait emelni akarta.

A magántulajdon forrása minden rossznak, mely az állami rendet megzavarja; ez az önzés, a nagyravágyás csirája és a szellemnek áruba bocsalása.

Plató akarja, hogy a gyermekek mindjárt születésök után egy általános intézetbe adassanak és közösen államköltségen neveltessenek föl.

A nők nevelése ugyanaz legyen, mint a férfiaké. *Plató nagy érdeme tehát abban az elismerésben áll, hogy a személyes vagyombirtoklás az egyenlőséggel összeférhetlen.* Ő belátta, hogy az egyedüli eszköz, az egyenlőséget uralkodásra juttatni, a magántulajdon eltörléséből áll. Ha szemünk előtt tartjuk tehát, hogy az egyenlőség az igazság legmagasabb parancsolatja, akkor a görög bölcstől az elismerést nem tagadhatjuk meg, hogy ő volt az, a ki legegelőször rámutatott arra, hogy az igazság és a magántulajdon soha sem férhet egymással össze.

Ez a gondolat az a gyöngy, a mely Plató «Köz-társaság»-át ékesíti és a mely a minden esetre jelentékeny mű többi hibáit és nyerseségeit elhomályosítja.

IV.

Az összes régi és új nemzetek között nem létezett egy sem, a melynél a magántulajdonjog oly erősen lett volna kidomborodva, mint ez, ki volt domborodva a hódító és uralkodni vágyó római nép-nél. Náluk a magántulajdonjog nemcsak tárgyakra és rabszolgákra terjed ki, hanem kiterjedt szabad emberekre is, sőt behatolt a családi szentélybe is. *A nő, a gyermekek a pater familias, a családfő tulajdona volt.* Az atyának jogában állott fiát megölni, sőt – a mi még sokkal rosszabb volt – joga volt, mint rabszolgát eladni.

És egy ilyen rabló és bestiális népség lesz iskoláinkban, a gyermekek előtt, mint egy nagy és dicsőséges nép magasztalva és azok „erénye” példaként odaállítva. Oh, ez a mi úgynevezett civilizációnk!

A római proletárok harcza, mint ilyen, nem a magántulajdon, ellen volt irányítva. A római proletárok csak az abból való részeltetést követelték. A *Gracchus*-ok (133-121 időszámításunk előtt) – az ó-kor ama két fönséges fényalakjai – földbirtok törvényei csak az állami vagyonnak a patricziusok és lovagok tulajdonába való átmenése ellen protestáltak és követelték, hogy a proletárok részesüljenek abból a zsákmányból, mit a plebejusok (köznép) vérenek árán vettek el az ellenségtől. A Gracchusok akarták az államot az ő tőlük jogtalanul visszatartott országokba visszahelyezni és azokat oly szabad emberek között szétosztani, kik háborúskodások által és uzsoráskodó arisztokraták zsarolásai következtében tönkrementek.

A Gracchusok tragikus bukása (időszámításunk előtt 121 évvel) elég határozottan bizonyítja az előkelők és gazdagok diadalát és megfosztotta a proletárságot az utolsó reménytől is. Ez alatt Róma nagyjai keserű harcot folytattak egymás ellen a zsákmányul ejtett zsírosabb falatért.

A plebejusok azonban oly mélyre süiyedtek, hogy szavazati joguk eladásából éltek és elnyomóiktól nem követeltek egyebet, mint kenyeret és czirkuszjátékot. *Panem et circenses!*

V.

Egy megállapított *tény* és a mai gazdasági rend támogatói maguk sem tagadják, hogy a jelen társadalmi viszonyok az időszámításunk előtti első század kereszténység tanaival összhangba nem hozhatók.

Már az *esseniek* szektája, mely jóval Krisztus születése előtt alakult, a közös élet és a *külön* (magán) *vagyon eltörlését a legmagasabb teljesevésnek tekintette.*

Ők az elhagyatott és rideg holt tenger déli partján laktak és számuk 4000-re rúgott. Foglalkozásuk földművelés volt és a szükséges iparczikkek gyártása. *Rabszolgák náluk nem léteztek, mert ők a rabszolgaságot természetellenesnek tartották, miután a természet az embereket egyenlőknek és testvéreknek teremtette.*

Az esseniek megvetették a gazdagságot és nem gyűjtöttek sem aranyat, sem ezüstöt. Javaik községek voltak és azokat e célra kiválasztott gazdászok kezelték. Gyakran egy fedél alatt laktak együtt. Azok pedig, a kik külön lakással bírtak, mindenkor nyitva tartották házaikat testvéreik számára, mert a vendégszeretet náluk határtalan volt.

Mértékletesség, undor a hazugságtól és az erkölcsök tisztasága volt náluk a legfőbb erény.

Vájjon ki tagadhatná itt a szocializmus csiráját? Emberi szeretetet, a föld és telek közös mivélését, annak közös használatát; a törekvést igazság és jog után?

Azonban tudományilag megczáfolhatlan az, hogy az első keresztény községek a javak közösségének alapjén épültek föl.

Az apostolok történetében (4,32-35) szóról-szóra ez áll: „A hívők sokasága egy szív és egy lélek volt; egyik sem mondotta, hogy valami abból, a mi birtokában volt, az övé, *hanem náluk minden közös volt*”.

Aztán így folytatja tovább az apostolok története „És nagy meglepődöttség honolt közöttük; *mert egy szűkölködő sem vala közöttük*”.

Időszámításunk előtt a második század kezdetén fölléptek a *gnostiker*-ek, kik a javak közösségét proklamálták ki. Epiphanes, egy nevesebb képviselőjük, írt egy könyvet az Igazságról, a melyben ő az igazságot, mint az egyenlőség közösségét tüntette föl és megkísérelte bebizonyítani, hogy a közösség – minden téren – kivétel nélkül a természet törvényének a következménye, *és hogy a magántulajdont nem az isten, hanem az emberek önzése teremtette meg*.

Így írt egy hitbölcész tizenhét száz évvel ezelőtt!

Ma a „vatikáni fogoly” jubileuma alkalmával ajándékokat fogad el, melyek milliókra rúgnak, mi alatt a „hívők” éheznek és elpusztulnak.

Hja, más idők, más madarak, – más madarak, más nóták!

Hogy a kereszténység első tanai a szembeszökő ellentétben, mely a gazdag és szegény között létezett határtalan igazságtalanságot láttak, azt bizonyítják szt. Kelemen és Chrysostomus János mondasai is.

Noha ők is ép oly kevéssé, mint Plato, a Gracchusok és a különböző kommunisztikus szekták alapítói a szocializmus eszméjének teljes jelentőségét nem fogták is föl, de minden kétségen kívül áll azonban, hogy a következő gondolat az ó-kori tudósok műveiből és – hogy magamat modernül kifejezzem – az első keresztényvezetők tanaiból kiviláglik *Az összes erkölcsök legmagasabb alaptétele az Igazságosság. Az igazságnak lényegesebb előfeltétele az egyenlőség. Az uralkodó állapot, melyben határtalan meg nem érdemlett gazdagság, és úgyan csak határtalan s meg nem érdemlett nyomor van, az egyenlőség alaptételének nem felelhet meg. S ezért az uralkodó állapot igazságtalan.*

Ez a nagy gondolat, mely először jelen századunkban Proudhon által lett tudományosan kidolgozva, a legdrágább hagyomány, melyet nekünk a történelem Luther Márton föllépése előtt hátrahagyott.

VI.

Mielőtt azonban a reformáció nagy mozgalmát öviden vázolnám, akarnék rámutatni néhány tanra, íelyek a középkorban léptek föl; tanokra, a melyek-ői megláthatjuk, hogy a középkorban is; mely ellentétben a mi jelen „kultur”, helyesebben: rendállamunkkal szemben, „barbár középkor”-nak eveztetik, a szociális eszme több nagy főben de-Inggett.

Az angol barát *Pelágus* az ötödik század kezeten- meggyőző módon mutatta ki, hogy az egyes ezekben összpontosuló nagy gazdagság a kereszténység alaptételével összegyeztethetlen és hogy a *mérdek* szegénységnek, nyomornak oka az egyes emberek határtalan és rendkívüli gazdagságának tulajdonítható.

Keresztül ugrom a kommunisztikus waldenseiek és albigeneseik tanait, melyek a középkor második feleiben hatalmas hullámokat vertek Franciaországban, de mégis szükségesnek látom, hogy rámutassak egy mozgalomra, mely Angolországban a XIV. században nagy jelentőséget ért el.

E mozgalom vezetője *Ball* (olv.: Bóll) János pap volt. Tana oda irányult, hogy a nemesség töröltessék el és hogy a nemesség birtokában levő vagyon osztassák föl. Ball bátorsággal fordult a tömeghez. és hirdette neki az egyenlőséget, valamint az egyház és a nemesség uralkodásának eltörlését. A nép nagy tetszéssel tapsolt neki s örömeinek következő dalban adott kifejezést:

«Midőn Ádám kapált s Éva font
Nemes ember ki volt akkor?»

Ezen eszmék azonban tudományosan még nem voltak érettek és a szegény, leigázott és ennek következtében elbutított nép ezen eszmék iránt még nem volt elég fogékony.

Ily jelenségek, mint Pelágus és Ball működésére bizonyíték csak, hogy az igazságot soha sem lehetett egészen elnyomni és hogy minden században föl-emelte megváltó szavát.

VII.

A XVI. században kezdődött egy mozgalom, mely a háborúk, forradalmak és katasztrófák egész sorozata által a modern világot egy új politikai és szociális formához vezette. Egy ember lépett föl, ki hasonlóan számtalan elődeihez, de mégis nagyobb szerencsével, mint amazok, a pápa uralkodásának hatalmát támadta meg és az embereknek a vallás emancipációját jelentette ki. Ez az ember egy württembergi pap, *Luther* Márton volt. Hordozva a nép kegyétől s támogatva a nemességtől, konokul s büntetlenül dacolt a vatikáni egyházi átokkal és annak országának parancsával.

Luther azonban a népet csak a vallási szolgálóból szabadította meg, sőt minden lehetőet elkövetett, hogy a népet a legszegényteljesebb politikai

szolgátságban meghagyja. Tüzes beszédben hívta föl a herezegeket, hogy a szegény parasztokat, kik, ha gazdasági és politikai helyzetük javítására törekednek, pusztítsák ki. Vak engedelmisséget hirdetett a világi hatalommal szemben és szentesítette a hercegek deszpotizmusát a vallás tanai által.

Hiába való fáradság! Mert az egyház tekintélyének megingatása által jel adatott a harcához a világi tekintély ellen.

Ezt a harcot *Münzer* Tamás (lefejeztetett 15:25-ben) vette föl. Az istenben való bizalom egyenlőségéből, a keresztényi testvériség elvéből vezette le a *határozott politikai egyenlőséget*. Követelte a világi tekintélyek eltörlését és a javak közösségét. A mi Luther a vallás terén volt, az volt *Münzer* Tamás a politika és szociális terén. Tele szenvedély és lelkesedéssel, varázs szónoklataival keresztül-kassul járta Szászország városait és falvait és a népet megnyerte tanainak.

«Mindnyájan testvérek vagyunk», monda az összegyűlt néphez, «és Ádámban egy közös apánk van. Honnan van tehát a rang- és vagyon-egyenlenség, mely közöttünk és a világ nagyjai között a zsarnokságot megteremte? Miért nyomorogjunk szegénységben, miért dolgozzuk magunkat halálra, míg azok (a gazdagok) bőségben és kényelemben élnek? Nincs-e jogunk a javak egyenlőségére, mely a természettől fogva azért van itt, hogy az emberek között kivétel nélkül szétosztassanak? A föld az összeség közös öröklése, melyen mindnyájunknak részünk van; vagy talán lemondottunk volna apáink örökségének részéről? Mutassátok meg nekünk a szerződést, a melyet erről kiállítottunk! Adjátok nekünk vissza, ti, e század gazdagai, ti kapzsi rablók, a javakat, mit tőlünk jogtalanul elraboltatok! Nemcsak mint *embereknek van jogunk a nagyon gyümölcsének egyenletes fölosztásához, hanem mini keresztényeknek is*; vagy talán nem láttuk, hogy az ősidőben a kereszténység apostolai minden egyes hívőnek tekintetbe vették szükségleteiket a pénz szétosztásánál, mit lábaik elé raktak? Nem fogjuk látni sohasem e boldog időket visszatérni? És te, a kereszténység

szerencsétlen csordája, mindig az egyházi hatalom és a világi felsőbbség szolgaságának járma alatt fogsz nyögni?»

Könnyen gondolható, hogy az ilyen, sőt még ennél is erősebb beszédek hatalmas benyomást tettek a népre, mely akkortájt az urak és a nemesek határtalan uralma alatt állott.

Nem lehet föladatom, hogy itt az ép oly érdekes, mint tragikus parasztháború történetét vázoljam, csak arra akarok rámutatni, hogy a parasztháborúk, eltekintve vallási alapjuktól, szociálpolitikai háttérrel bírtak.

Münzer idézett beszédében egy új nagy gondolattal találkozunk. Míg ugyanis az összes előbbi tanok a javak (a vagyon) *fölosztásában* kulmináltak, Münzer a „*a vagyon gyümölcsének (előnyének) egyenletes fölosztását*” követelte, azaz, hogy a vagyonból, a javakból származó jövedelem egyenletesen osztsák föl a nép között,

És egy ily ember, mint Münzer Tamás, tanítóink által mellőztetik, sőt őt rossz színben tüntetik föl, míg a «nagyok» gyilkos és rabló tetteit dicsőítik és magasztalják.

VIII.

A XVI. századdal a szociálizmus egy új formába lépett, Míg az ó- és középkorban a törekvések, melyek a valódi igazság alapjából indultak ki, minden mélyebb gondolkodás és tudományos érvelés nélkül világítottak meg, a XVI. században alapja és célja lett a különböző állami regényeknek, melyek szerzői föladatukul tüzték ki maguknak egy «jövő államot» festeni lehetőleg szép és csábos színekben.

A XVI. és XVII. század nagy szellemei elismerték, hogy a fönnálló társadalmi rend az igazságot arczul üti és az erkölcsöt lábbal tiporja. Azért ők a fönnálló társadalmi rend ellen egy másikat állítottak föl, egy az igazságon és emberi szereteten alapuló társadalmat. E mellett természetesen fantasztikus képletek vázolásába mentek át, melyek a lehe-

tetlenség és a keresztülvihetetlenség bélyegét hordták magukon.

Mindezek daczára az államregényekben nagy és magasztos gondolatokkal is találkozunk, úgy anynyira, hogy e gondolatok a tudományos szocziálizmus kiépítésére alapkövekül használtattak.

Az első és legnevezetesebb államregény a *Morus* Tamás (sz. 1480-ban; 1535-ben felségárulás végett kivégeztetett) angol kancellár „Utópiája”.

Ez a jelentékeny könyv, mely 1516-ban nyomattott, nemcsak azért érdemli meg a figyelmet, mert merészen ismertet egy társadalmat, mely a javak közösségén nyugszik, hanem ama találó kritikája végett is, melyben az akkori viszonyokat hüen festi le.

Morus vázolja könyvében a hazájában uralgó szomorú állapotokat. Kimutatja nekünk, hogy a nép az adó által mennyire van elnyomva, az a nép, a mely egy nagy tömeg rest és korhely nemest, egy egész sereg talpnyaló szolgát és útonállókat köteles eltartani. A falvak és községek a töméntelen csavargótól, koldustól, rablótól és katonától nincsenek biztonságban. A földművelés tönkre van téve, a földek parlagon hevernek. A paraszt ki van téve a tönkretevésnek, mert a nagybirtokosok elnyeléssel fenyegetik őt.

Nem-e volna jogos a föltevés, hogy Morus az ő «Utópiá»-ját napjainkban írta?

Végre éles szavakkal ócsárolja a háború és hódítási veszettséget, a politikai hűtlenséget és magasztalja a béke előnyeit és áldásait.

«De hiába», kiált föl, «akarnók a hercegeket és a föld hatalmasait megkísérteni, a tarthatatlan állapotok megváltoztatására rábírní. *Ők süketek maradnának a józan ész szavára* ».

Teljesen úgy, mint nálunk a jelen műveit és civilizált világban.

Morus bemutat nekünk egy merész hajóst, a ki fölfödözte az Utópia szigetét. Ez kijelenti, hogy véleménye szerint az összes államokban, hol a vagyon individuális (személyes), hol minden pénz szerint lesz becsülve, az igazság sohse uralkodhatik,

a közjólét nem virágozhatik. A magántulajdont el kell torolni, mert mindaddig, míg az fönnáll, addig a legszámosabb tagból álló és a legszorgalmasabb osztálynak (a munkásosztálynak) csak nyomor, szűkség és gond fog jutni osztályrészü.

Morus ezután ócsárolja a gazdagokat és sajnálkozik a munkások sorsa fölött. «A főoka a köznyomornak», mondja ő, «a nagyszámú nemesség, ama rest herék, kik mások verejtéke árán, a munkások munkája után élnek, kik földjeiket míveltetik, mialatt bérlőikből a vért kiszipolyozzák, hogy jövedelmeiket illetéktelen módon gyarapítsák. Nem csodálni való-e talán, hogy a pénz oly nagy hatalmat vívott ki magának, hogy magasabban lesz becsülve, mint egy ember? Hogy egy gazdag, ostoba mint a tuskó, ópoly oly erkölcstelen mint együgyű, mégis egy egész sereg okos és erkölcsös embert tart hatalmában?»

Így írt Morus Tamás 337 évvel ezelőtt! ...

Nem állhatom meg, hogy még egy pár passzust e nagyszerű könyvből ne idézzek.

«Jogos az», írja Morus, «hogy egy nemes, egy bankár, egy uzsorás, ki semmit sem teremt, semmit sem dolgozik, gond nélkül életet folytasson és csak érzéki multságokban keresse vágyainak netovábbját, míg a munkás, az iparos, a napszámos a legnagyobb nyomorban él s a legszükségesebb élelmi cikkeket sem tudja magának előteremtteni? És ez utóbbiaknak még hozzá oly hosszú és nehéz munkát kell végezniök, minőt az állatok is alig bírnának el, és ez a munka mégis oly szükséges, hogy nélküle a társadalom egy évig sem állhatna fönn. A teherhordó állat helyzete tényleg irigylésre méltóbbnak látszik; mert ez nem dolgozik oly hosszú ideig s élelmezése is természetéhez van mérve, és végül nem tölti el félelemmel a jövő. De minő a munkás helyzete? Jelenben a munka vas és kérlelhetlen karmai alatt nyög, mely egész a földig nyomja őt, a nyomor kilátása pedig öreg korára megöli őt, mert napi bére oly csekély, a miből még a legszükségesebb napi szükségleteit is alig fődözheti, hogyan tehetne tehát ebből még félre valamit öreg korára? Ez azonban

még nem minden. A gazdagok napról-napra nyomják a szegények bérét, nemcsak hamis mesterfogásokkal hanem törvények által is, melyek e célra hozatnak. Azokat rosszul díjazni, kik az állam érdekében a legnagyobb szolgálatokat teszik, nyilvános jogtalanságnak látszik, *de a gazdagok ebből a szörnyűségből egy igazságot csinálnak, miután azt törvények által szentesítik.*

«Ha a bajokat, miket elöttetek föltárok, nem gyógyítjátok», kiált föl Morus nemes haraggal, «úgy igazságtokkal ne dicsekedjetez nekem, mert az *nem igazság*, hanem *alávaló hazugság*. Millió gyermeket engedtek át az elpusztulásnak, kik szemeitek előtt merülnek el az erkölcsiség posványában, a helyett, hogy e fiatal növények az erénynek virágoznának, és mégis halálra Ítéletek őket, ha mint emberek büntényt követnek el, melynek csirái fiatal korától fogva szíveikben szunnyadoztak. *Mit csináltok tehát belőlük egyebet, mint zsványokat, hogy kedvetek teljék fölakasztatásukban?»*

Morus ezek után leírja az Utópia szigetét. A sziget a bölcs Utopus nevét viseli, ki annak törvényeit megalkotá; a sziget a száraz földtől egy emberi kezek által készített csatorna által van elválasztva s partjai egyúttal egy folytatólagos kikötőt képeznek.

Utópiában megvetik a nemesek előítéletét, az arany, ezüst és nemeskövekkel való hiúságot, ott nem ismerik a vadászat vérszomjas kedvtelését és a hazárdjátékot.

Éhséget és nyomort Utópiában nem ismernek. Ott dolgoznak az emberek és élveznek. Főfoglalkozásuk a földművelés és a földművelés mellett még minden utópiai saját tetszése szerint egy iparágat tanul. A fényűzés náluk ismeretlen. Ruházatuk egyforma és a munka mindenkire kötelező. *A napi munkaidő hat órából áll*, a többi idő az irodalom tanulmányozására és a tudomány és művészet fejlesztésére van szánva. Az esti időt tornázással, tánczczal és zenével töltik el.

A kérdésre, ha ugyan ily rövid munkaidő elég-e a szükséges élelmezési és ipari czikkek elő-

állítására, mondja Morus, hogy ez a munkaidőtartam elégséges, mert egy oly közösségre alapított társadalomban egy henyélő sem létezik.

Az étkezést Utópiában együttesen fogyasztják. Az asztalnál a gyermekek és fiatalabb emberek szolgálnak föl.

Morus Tamás műve, a mi a társadalmi rend fényes kritikáját és a szociális probléma mély tudományosságát illeti, fölülmúlja az összes e téren elődei által írt műveket. Noha Morus Tamás Utópiája részben regényalakban van tartva, de mégis magától e fantasztikus képlettől sem lehet az elismerést megvonni, hogy teremtőjének nézletei a XVI. század nézleteit nagyban fölülmúlják.

1630-ban csatlakozott Morus Utópiájához *Campanella* Tamás az ő „Napváros”-ával. Campanella Stiloban Calabriában született s egy kolostorban neveltetett föl. Ő a társadalom átalakítását a magántulajdon eltörlésének alapján gondolta keresztülvinni. Műve azonban messze hátra maradt az „Utópia” mögött. A „Napvároski egy kolostor nagy stílusban. Minden soláriai – így nevezi úgyanis az ő „Napvároskának lakóit – leteszi a szegénység fogalmát és a legfelsőbb tanácsnak alá van rendelve. A legfelsőbb tanácsos azonban tudománya és képzettsége által a legkiválóbb ember. Ő egész életére váiasztatik, de megszűnt hivatala, ha nálánál egy nagyobb tudományú válik ki és a polgárok szavazata benne összpontosul.

Campanella egy dominikánus volt, ki sem a világot, sem az embereket nem ismerte.

Átugrom Bacos, Bodin és több mások műveit, melyek az „Utópia” mintájára voltak írva, de melyek közül egy sem mórközhetik az „Utópiáival és így eljutottam a XVIII. század szociálizmusának az ismertetéséhez.

IX.

A forradalom századának^ legnagyobb szellemeihez kétségkívül a francia származású *Morelly* is tartozik, ki műveiben «Az úszó sziget, vagy a baziliada»

és «A természet törvénykönyve» oly eszméket fejtegetett, melyek kétségkívül úttörők voltak.

«Az egyedüli bűn, a mit én a földön ismerek – mondja Morelly – a kapzsiság, minden más, neveztesse nek akárhogy, csak lépcsőfokai annak. Ez a Protheus, a Mercur, alapja és okozója minden más bűnnek. Figyeljük meg a hiúságot, a büszkeséget, a nagyravágyást, az elvetemültséget, a képmutatást, a bosszúvágyást, vagy vegyük bonczkés alá a legtöbb szofisztikus erényeinket, s meggyőződünk, hogy ezek mindegyike a kapzsiságból, a birtoklás utáni vágyból vezettetik le. Sőt még az önzetlenség karjaiban is találkozhatunk vele».

«Lesz-e ugyan valaha oly idő, mikor ez az általános külön érdekek dögvésze, ez az alattomoskodó láz, ez a társadalom rákfenéje sem anyagra, sem élesztő tűzre nem fog találni?»

«Ezért hiszem, hogy a mondat igazságát senki sem fogja kétségbe vonni, hogy ott, a hol magántulajdon nem létezik, annak káros következményei sem találhatók föl».

Látni, hogy Morelly a dolgot az igazi oldalon érintette és szívéen találta.

«A lomhaságot – kiált föl Morelly – csak az önkényes berendezés teremti meg, melynek csupán az a célja, hogy egyes embereknek teljes nyugalmat, mit boldogságnak neveznek, biztosítson és a többieknek a munkát és fáradságot juttassa osztályrészül. Ez a különbség az egyiket lustasághoz és képmutatáshoz vezet, és a többiekbe irtózatot és undort öntött a kikényszerített kötelességek következtében.

Morelly ezután fölállítja az alaptörvényeket, „melyek egy társadalom összes bűneit, rosszaságait gyökerestől kiirtják”. E törvények így hangzanak:

1. A társadalomban senki sem mondhatja, hogy ez és ez a tárgy kizárólag az övé, kivéve épen ama használati tárgyakat, melyek szükségletére, gyönyörködtetésére, vagy napi munkájához szükségesek.

2. Minden polgár kizárólag az államhoz tartozik állami költségeken lesz eltartva.

Minden polgár tehetsége, ereje és kora szerint kell hogy hasznot hajtson az államnak; e tekintetben kötelességeit a termékek fölosztására vonatkozó különös törvény fogja meghatározni.

Valóban különösen ki kell emelnem, hogy e három pontban foglaltak alapjukban véve lényegesen hasonlítanak a programmunkban foglalt követelésekhez.

Látszik, hogy Morelly a múlt században tisztában és tudományosabban fogta föl a legfontosabb szociális kérdés problémáját, mint sok ma élő úgynevezett államférfiak, kik még ma sem átalják azt állítani, hogy mi »osztzkodni« akarunk.

X.

Morelly mellett *Mably* történetíró volt az, a ki a XVIII. században a szociálizmus alaptételeit a legtisztábban formulázta.

Könyvében: «Kételyek a társadalom természetes rendje felől» bizonyításkép kimutatja, hogy a magántulajdon *nem* természetes alapja a társadalomnak. Példakép fölhozza a spártaiakat, hol a köztársaság minden polgárnak egy meghatározott részt engedett át a föld és telekből, a melyből az egyes csak a használati jogot élvezte, végre a paraguay-kat, hol a jezsuiták egy államot alapítottak, hol az összes javak közös tulajdont képeztek.

«Ott – monda ő – minden lakos tehetsége, ereje és kora szerint egy hasznos foglalkozásra halározatik és az állam, mint tulajdonosa az egésznek, ad az egyeseknek azt, a mire szüksége van a megélhetéshez».

«Nagyon félek – mondja *Mably* tovább – *hogy a ti természetes rendetek nagyon is természetellenes!* Mióta a telekmagántulajdont találok, látom a vagyon egyenetlenséget is; és csoda-e aztán, ha ebből a „különböző birtoklási aránytalanságból és ellentétes érdekekből gonosztevőség, szegénység, a szellem lealacsonyítása, az erkölcs megromlása stb. származik”? Olvassátok a történelmet és azt fogjátok találni, hogy az összes népek ezen egyenetlenségek alatt

szenvedtek. Vagyonukra büszke polgárok megvetéssel néznek arra, a ki arra van kárhoztatva, hogy életét munkában töltse; rögtön láttok igazságtalan és zsarnok kormányokat, osztályos és erőszakos törvényeket, egyszóval: ama visszasságokat keletkezni, mik alatt a népek szenvednek. Ez az a kép, melyet az összes nemzetek történelme nyújt és ha felszállunk e rendetlenségek forrásához, akkor a *magántulajdonban* fogjuk azt fölfedezni. Nem ismerhetem el tehát a magántulajdonnak, mint ilyennek fizikai szükségességét. A természet a helyett, hogy édes anyánk lenne, mostoha anyánkká lesz, mihelyt arra kárhoztatott bennünket, hogy ezzel a veszedelmes berendezéssel találkozunk».

Így lett Mably a magántulajdonjognak –föld és telek – első és jelentékenyebb előharczosa. Arra az ellenvetésre, a mit Richter Jenő szocziálistafaló az emlékezetes és nevezetes «jövő állam» vitatkozása alkalmával a német Reichsrathban a magántulajdonjog elleni harezolóknak szemére vetett, hogy t. i. a magántulajdon a legszükségesebb indrugója minden haladásnak, Mably már 117 év előtt válaszolt:

«Hát az embereknek csak egy szenvedélyük van? A hírnévhez és becsülethez való hajlam és szeretet, ha azt értenék ápolni, nem ép oly erélyes hatású lenne, mint az önzés, a hátrányok kísérete nélkül?»

Mably felelete tiszta és érthető és ha a burzsoázia nem volna olyan nagyon korlátolt eszű és birna egy kis ismerettel, akkor bizonyára nem tapsolna az első ostobának, ki ostoba dolgokat tálal eléje.

Azt hiszem, hogy Mably-t eléggé jellemeztem, ha művéből még a következő passzust idézem:

«*A munka, mely a dolgozókat elnyomja, kellemes szórakozás lenne, ha minden embernek szétosztanák.*»

XI.

Jean Jacques Rousseau (1712-1778), a tizennyolczadik század legnagyobb embere, az «Egyenetlenség eredete» című értekezésében mondja: «Az első gazficzkó, a ki a telket sövénynyel bekerítette,

mondván: az enyém, és a ki oly együgyűekre talált, a kik azt elhitték neki, lőn a polgári társadalom igazig megalapítója. Mennyi büntényt, háborút es gyilkosságot, mennyi nyomort és iszonyatosságot takarított volna meg az emberiségnek az, a ki a sövényeket lerombolta, a sánczokat behányatta volna es oda kiáltott volna embertársainak: ne higgyetek e csalónak; *el vágytól veszve, ha elfeleditek, hogy a gyümölcs mindenkié és a föld senkié*”.

Ezután sötét képben vázolja a fennálló társadalmat és panaszt emel egy oly civilizáció ellen, mely az igazság minden alaptételének merő gúnyja. Csodálatraméltó alaposággal fejt ki a szegények szerfölött hosszú munkájának ártalmas következményeit, a gazdagok elpuhultságát és csalárdságát. A fennálló magántulajdon rovására és következésképp a társadalomnak tulajdonítja a gyilkosságokat, a lopást és minden a nyervágyból származó büntényt.

Ebből a labirintheből Rousseau csak egy menekvést lát: a társadalom kell hogy határtalan jogot gyakoroljon tagjainak javai fölött. A polgároknak el kell vágni a lehetőséget a vagyon felhalmozásra és ez csak a progresszív (fokozatos) adó behozatala által történhet meg.

Rousseau – noha inkább bölcseletileg, mint szociál-gazdaságilag – nem elégedett meg tehát csupán azzal, hogy a magántulajdon ellen küzdjön, hanem megkísérelt rámutatni az útra, mely – véleménye szerint – a magántulajdon megszüntetéséhez vezet.

Megemlítésre méltó *Brissot de Varville* (Brisz de Varvil) felette érdekes könyve: «Bölcséleti kutatások a tulajdon és a lopás felől», melyben ki van mutatva, hogyan oszlik a társadalom két osztályra: a vagyonosok és a vagyontalanok osztályára.

És hogy az iszonyatos magántulajdonjogot megvédjék, kegyetlen büntetéseket határoztak meg. A támadást, a mit e jog ellen tesznek, nevezik lopásnak. Mindazonáltal a zsvány *természetes állapotban* a gazdag, az t. 1-, kinek fölöslege van; a *társadalomban* azonban az a zsvány, ki ezt a gazdagot meglopja. Mily fogalomzavar!»

Azután tovább így folytatja:

«Pál tulajdonosa egy kertnek. Több joga van neki ahhoz, mint Péternek? Nem, bizonyára nem. Pál mindenesetre szüleitől Örökölte, de minő cím-alapon bírták ezek azt? Az ember menjen oly messze vissza, a mint csak akar, mindig azt fogjuk találni, hogy az első, ki magát tulajdonosnak nevezte, e címet jogtalanul bitorolta».

Brissot szerint mindenki csak annyival bírjon, a mennyi okvetlenül szükségletei kielégítésére elégséges. A ki többel bír, mint a mennyire szüksége van, az lopást követ el azokon, kik kevesebbel bírnak, mint a *mennyi* életük fentartására szükséges.

«A természetben nem létezik kizárólagos tulajdon, ez a szó (t. i. a tulajdon) a természet kodekszéből ki van törölve és az embert nem hátaim azzá fel többé, hogy kizárólag saját részére földet, levegőt, tüzet és vizet használjon. Ez az igazi tulajdon, a szent tulajdon. E tulajdonjog alapján a szegény elveheti amannak a kenyerét és megeheti, mert ő éhséget szenved; *mert az éhség egy jogcím*. Romlott polgárok, mutassatok nekünk egy hatalmasabb címet! Ti ezt megvettétek és megfizettétek! Ti szerencsétlenek!»

A francziák tehát a 18-ik században a magántulajdon ellen a legmeggyőzőbb bölcseleti és történeti argumentumokkal harczoltak és rámutattak annak úgy erkölcstelen, mint ártalmas következményeire. A francziákról tehát bátran lehet állítani, hogy ők a tudományos szociálizmus első előharczóihoz tartoznak. Azonban Anglia és Németország szociál-ökonomistáinak lett hátrahagyva, hogy azt tudományos okokkal támogassák és kiépítsék.

XII.

A francia forradalom, mely a középeurópai burzsoáziát ahhoz a hatalomhoz juttatá, mely felett az még ma is rendelkezik, a szociális eszmék fejlődésére minden nagyobb hatás nélküli volt.

Megjegyzésre méltó csak egy passzus, az emberi jogok kinyilvánításának tervezetében, mit *Robespierre*

(olv.: Robespier) 1793-ban április 21-én a Jakobinusok tribünjéről olvasott le. Ez a passzus így hangzik. „A társadalom köteles tagjai eltartásáról gondoskodni, történjék az akár munkaközvetítéssel, akár pedig avval, hogy a kik dolgozni képtelenek, a társadalom gondoskodjék megélhetésükről”.

Ilyformán formulázta Robespierre a legteljesebben és legtisztábban a munkára való jognak az *elismerését*.

Saint Just (olv.: Szén Zsüsztt), Robespierre tanítványa, az ő „Fragmantok (töredékek) a köztársaság berendezéséről” című művében azt az alaptételt állította föl, *hogy a munka mindenkire nézve kötelező legyen*. Követelte továbbá, hogy az örökösödési jog töröltessék el és végül akarja, hogy a gyermekek közösen neveltessenek fel.

Átmegegyek Babeuf összeesküvésén (1796), mely a politikai egyenlőség mellett a gazdasági egyenlőséget is előmozdítani akarta és mely tudvalevőleg Babeuf kivégeztetésével végződött és így *Saint Simon* gróf (olv.: Sén Simon) és tanítványai tanainak vázolásához jutottam.

Saint Simon egy 1819-ben nyilvánosságra hozott értekezésében mondja: Hogy ha Franciaország 3000 jelesebb tudósait, művészeit, földművelőit és munkásait hirtelen elvesztené, véleménye szerint egy ilyen veszteség Franciaországra nézve kiszámíthatlan kár volna s ennek következtében rögtön óriási változás állana elő.

Megvilágítja a dolgot a másik oldalról is és azt mondja, hogyha Franciaország királyi családja, a legmagasabb udvari és állami hivatalnokok, a papság és a felső tízezer vagyonos hirtelen meghalna, véleménye szerint ez a veszteség Franciaországra nézve semmiféle tartósabb következményeket sem vonna maga után, mert elég ember akadna, kik e helyeket, ép úgy mint az előbbi tulajdonosok, betöltésék. Saint Simon a következő szabályt állította föl: „*Mindenkinek az ő képessége, minden képességnek az ő munkája szerint*”, mit később Louis Blanc főműveiben alapul vett.

Általában véve Saint Simon tana inkább radikális politikai, mint szociálistikus volt, miután ő csupán azzal elégedett meg, hogy az ellentéteket a henyélő nemesség és papság között egyrésztől és a munkálkodó osztály között másrésztől megvilágítsa és ismertesse.

Tovább ment az ő tanítványa *Enfantin* (olv.: Anfantón), ki a fennálló állapotokat bírálva, rámutatott arra az óriási ellentétre, mely *azok* között, kik saját munkájuk után és azok között, kik más munkájának a jövedelméből élnek, léteznek. Az uralkodó állapotokat Enfantin bér-rabszolgaságnak nevezte és oda nyilatkozott, hogy ez az állapot ép úgy el fog tűnni, mint a hogyan eltűnt a rabszolgaság.

Bazard (olv.: Bazar), Saint Simon második tanítványa, azt mondta, hogy a magántulajdon mai alakját, mert az a munkásosztály határtalan kizsákmányolásának egyedüli okozója, meg kell változtatni és azt mással helyettesíteni. Követelte az összes születési privilégiumok eltörlését és a munkások emancipálását; tiszteletet és élvezetet csak azok részére, kik a nemzetet tartják, felvilágosítják és lelkesítik, azaz: a munkások, a tanultak és a művészek részére. „Követeljük – m. B. – hogy azok arassanak, kik vetnek, hogy a munkásosztály munkájának gyümölcsét ne harácsolja össze a dologtalan osztály; azok t. i., kik semmit sem dolgoznak, semmit sem tudnak, magukon kívül senkit sem szeretnek”.

Így mondták ki a Saint Simonisták a szocializmus legmagasabb alaptételét. A tudománynak lett azonban fentartva ez alaptétel igazságának a bebizonyítása.

A Saint Simonisták követelték az emberiség-általános testvériségét a békességes munkálkodás céljából, e közben azonban az egyes államok tovább állhatnak fönn. Az állam, mely a militarizmus és a bürokratizmus alól magát emancipálta és a mely munkástársadalommá változott, legyen az egyedüli örökös, míg a mai örökösödési jog egészen megszűntetendő. A Saint Simonistákról tehát bátran állíthatjuk, hogy ők voltak azok, kik a tudományos szocializmus alapkövét letették.

XIII.

Charles Fourier (olv.: Fürjé Sár) kétségtelenül egyike volt ama íróknak, kik az átmenetet a mai szocializmushoz közvetítették. Rendszerének alapját röviden a következőkben adom Alakíttassanak falanszterek, vagyis egyesületek, melyek mindegyike körülbelül 2000 emberből álljon. Műveljék közösen a földeket és üzzenek ipart. Az embereknek úgy kell dolgozniok, hogy a munkában *örömet találjanak. Csak az egyformaság következtében fáradtságos és kellemtelen ma a munka.*

Az új szociális alkotmányban minden hivatás érvényre fog jutni. *A foglalkozások változatossága következtében a rövid időszakokra osztott munka a világ legnagyobb szórakozása lesz.*

Az emberek egyesülése a gazdasági közösséghez egy újabb nagy gondolat, mely Fourier tanaiban rejlik és a melynek jelentősége az ő utópisztikus és fantasztikus jövő államképletei által sem homályosítható el.

A mi azonban Fourier próféta jövendöléseit illeti az emberiség jövőjét illetőleg, bátran mondhatjuk, hogy azok nagyon is túllépték a lehetőség határát. Így például jövendölte, hogy a falanszterek életbeléptetése következtében az északi sark körül egy fénykorona kell hogy képződjék, mely a föld északi részeire meleget fog szétárasztani, hogy halak hajókat fognak vontatni, hogy az emberek két méter magasak lesznek és 144 évig fognak élni s 200 kilogramm nehezek lesznek, hogy 3 milliárd lakos között 37 millió költő, mint Homér, 37 millió matematikus, mint Newton (olv.: Nutn) és 37 millió színész, mint Moliere (olv.: Moljér) fog élni.

Daczára ezen túlzottságnak Fourier egy lángész volt és mint elsőt őt illeti meg a halhatatlan dicsőség, ki a *munkára való jogért* harczolt és azt tudományos okokkal támogatta. A politikai alapjogoknak, a frázisteljes emberi jogok kinyilvánításának, elébe helyezte a gazdasági alapjogokat, és mint ennek a legszükségesebbet, proklamálta a jogot a munkára.

Én e földön születtem, követelem tehát a hozzáférhetést minden munkához, mely itt készíttetik, követelem munkám teljes gyümölcsét és a munka elkészítéséhez szükséges munkaszerszámokat.”

Cabet (olv.: Kabe) az „Utazás Ikariába” című művét regényalakban írta meg csak azért, hogy – mint mondja – megnyerhesse a nők rokonszenvét, „kik derék apostolok lesznek, ha nemes szíveik az emberi nem igazi előnyei felől meggyőződtenek.” *Cabet* ugyan maga sem állítja, hogy föltalálta volna a legteljesebb rendszert, de ha a javak közössége nagy mértékben keresztül van már vive, akkor a jövő nemzedék azt ki fogja egészíteni és az esetleges hibákat kijavítani. *Cabet követeli a javak és a munka közösségét; a jogokat és a kötelességeket, az előnyt és a terhet aránylagosan szétosztani.*

Az ikáriaiak nem ismernek sem magántulajdont, sem pénzt; mindenben egyenlők. Mindnyájan a köztársaságért vagy a közösségért dolgoznak. Az összesség táplálja, eltartja és ruházza az összeséget, szállít mindent, a mire az összeségnek szüksége van; – *először a nélkülözhetlen, aztán a hasznos és legvégül a kényelmes.*

„A köztársaság határozza meg, hogy évenként mennyi táplálkozási, élvezeti, ruházati, ipari stb. cikkeket kell termelni vagy gyártani. A köztársaság, de csakis egyedül a köztársaság dolgoztat munkásaival gyáraiban, mert az összes iparágak, az összes gyártott cikkek a nemzet tulajdona és az összes munkások csakis ennek a megbízásából dolgoznak”.

„És ez a köztársaság, mely akar és parancsol, maga az iparbizottság, a nemzetgyűlés, maga a nép”.

A korhelykedés, a lustálkodás az ikáriaiaknál ép oly becstelen és megvetendő dolog, mint akár csak a lopás és a gyilkolás.

Ha *Cabet* művét kivetköztetjük regényes izéből, akkor marad egy megbecsülhetetlen tudományos fejtegetés *Senkinek sem szabad kényelemben élni mindaddig, a míg csak egy létezik, a kinek nyomorogni kell;* a társadalom termel, a társadalom szabályozza a

fogyasztást, mely a szükségletnek megfelelő kell hogy legyen. A társadalom maga az *uralkodó nép*. Cabet az ő szociális államának a legszelesebb demokratikus alapot ad.

XIV.

Az elsők egyike, ki a munkásosztály helyzetének megjavítására törekedett, *Owen* Róbert (1771-1858) volt. Owen, ki fiatal korában kereskedő-segéd volt és később gyártulajdonossá lett, saját tapasztalatából ismerte a munkások igazán nyomorúságos helyzetét s a mennyi csak erejéből tellett, hozzá is járult a munkások nyomorának enyhítéséhez. De mert indítványai, melyeket az angol képviselőháznak válaszmánya elé terjesztett a napi munkaidőnek megrövidítése a gyermek-munka eltiltása érdekében, a kormánynál ép úgy, mint a tőkepénzes kollégáinál visszhangra nem találtak, elhatározta azok keresztülvitelét saját rizikójára.

Owen azon nézletből indult ki, hogy a természettől egy ember sem jó vagy rossz, hanem mindnyájan egyenlők. *A környezet és a nevelés teszi az embert azzá, a mi.* A munkásnak tehát csak anyagi helyzetét kell megjavítani s ezzel egyidejűleg szellemi tevékenységét fölébresztem. A munkásokból, kik a kapitalisták általi határtalan kizsákmányolás következtében teljes elzüllésben éltek, akart Owen új embereket csinálni. E célra megvett Owen New-Lenarkban egy nagy gyapot fonógyárat. E fonógyári üzemből származó jövedelemnek csak öt százalékát tartotta meg Owen maga magának tőkekamat fejében és egy csekély rizikónyereséget; tiszta jövedelmének többi részét pedig munkásainak a munka kényelmessé való tételére fordította. Ez a rendszer kitűnőnek bizonyult és a távolabb álló körök figyelmüket csakhamar Owenre és vállalatára irányították, úgy hogy évenként sok száz ember zárandozott New-Lenarkba, hogy e minta-üzem berendezését tanulmányozzák.

A midőn New-Lenarkban a fonógyáriai átvette, a nevezett község munkássága túlhosszú munkaidő

és a rossz munkadíjazás következtében el volt kocsodva csaknem koldusbotra volt juttatva. Owen ama iparkodásai, hogy munkásai szomorú sorsát enyhítse, ezekben csak akkor ébresztett bizalmat, midőn Owen egy válság alkalmával – gyapothiány következtében – kénytelen volt üzemét pár hónapra beszüntetni, de munkásai bérét – 7000 font sterlinget (egy font sterling egyenlő 12 fital) – kifizette.

Állítja egy később megjelent művében, hogy ezzel nemcsak munkásainak tett szolgálatot, hanem maga-magának is használt, mert a munkásokról való gondoskodás – véleménye szerint – fölötte kifizeti magát. »A kiadott összeg nem 5, 10, 15 százalékot, hanem 50 és sok esetben 100 százalékot is kamatozott.«

A munkanélküliekre való tekintettel követelte Owen, hogy az állam foglalkoztassa őket, hogy gyarmatosítsák és adják meg nekik a lehetőséget szükségleteik fődözésére. De Owen, mint sok egyebet, ezt is süket füleknek prédikálta.

Owen legnagyobb érdeme tehát abban áll, hogy rámutatott arra, miszerint minden ember a *nevelés* és a *kedvező gazdasági viszonyok következtében* egy igazi erkölcsös ember lehet; hogy a természettől sem jók, sem rosszak nem vagyunk, a nevelés az egyedüli és mérvadó tényező az ember jellemére.

Owen a föntebb említett eredményeken fölbuzdulva, most tulajdonképeni kommunisztikus tervei-
nek keresztülviteléhez fogott. Ő egy új társadalmat akart alapítani, a melyben magántulajdon nem lesz és a melynek alapja a közös tulajdon lesz. A vállalkozói nyereség teljes eltörlése volt Owen legfőbb törekvése. Ez új vállalat keresztülvitelére new-lenark-i birtoka igen kicsiny volt és e célra Owen nagyobb birtokokat vett Észak-Amerikában, hol az első kommunista társadalmat, New-Harmony (új egyetértés), akarta alapítani. Míg eddig az angol kormány és a vállalkozók Owent tisztelték és nagyra becsülték, mostan, midőn kommunisztikus eszméinek megvalósítását megkísérlé, a támadások egész özönének volt kitéve. És mert saját követői sem bírták megérteni Owen szándékát, az egész vállalat megbukott. Owen

látván, hogy eszméit, melyet a világ nem értett meg, keresztül nem viheti, a szó szoros értelmében szegénységre jutott; egykori barátai és csodálói hátat fordítottak neki.

Az olvasó valószínűleg már tisztában van Owenel, de a nyolcz pont, miket Owen 1812 és 1813-ban megjelent értekezésében alaptételül fölállított, még tisztább világításba helyezi. Ez alaptételek a következők: 1. *Az ember jelleme általánosságban a körülményektől melyek a személyt környezik, képződik, s nem az utóbbtól magától.* 2. *Mindenféle szokásban és érzésben engedi magát az emberiség felneveltetni.* 3. A hajlam nem az individuum fölügyelete alá van rendelve. 4. Mindenki annyira hozható, hogy többet termelhet, mint a mennyit fogyaszt, ha elegendő föld és munkaszerszám bocsáttatik rendelkezésére. 5. A kultúra megteremtette az eszközöket, melyek segítségével a lakosság minden időben kellemes és jó helyzetbe hozható és részére a legnagyobb boldogság biztosítható. 6. Ez alaptételek kellő tanulmányozása folytán minden község és város ügye oly állapotba hozható, melyből nemcsak a teher, a szegénység és a nyomor eltűnik, hanem minden egyes több és állandóbb boldogságban részesülhet, mint ez a mai uralkodó viszonyok közt valakinek csak osztályrészül jutna. 7. *Minden alaptételek, melyekre eddig a társadalmak alapítottak, tévesek és rosszak.* 8. Ez alaptételek, vagy akár más, *helyesebb* alaptételek keresztülvihetők a nélkül, hogy csak egy embernek is bármily csekély baja történék.

Még csak egyet. Owen a *nyolcz órai munkanapot* sürgős követelésnek tekintette, mely az emberiségnek alkalmat ad értelmének kiképzésére, kulturális erejének emelésére. Az okokat, melyek a munkaidő megrövidítése mellett beszélnek, Owen következőkép állította össze: „Mert nyolcz óra a leghosszabb munkamérték az emberi nemre; mert a modern találmányok egy hosszabb ideig tartó fizikai erőmegfeszítést lehetetlenné tesznek; mert a nyolcz órai munkanap megfelelő kihasználata mellett nemcsak a szükséges termékeket, hanem még fölösleget is lehet termelni; mert senkinek sincs joga, ember-

társától követelni, hogy érte többet dolgozzék, mint mennyi a társadalom jólétére megkívántatik, meg kevésbé azért, hogy más révén meggazdagodjék”. Ez elég tisztán és érthetően van okadatulva s a mi úgynevezett nemzetgazdászaink kissé komolyabban és az igazságnak megfelelőbben tanulmányozhatnák a munkaidő megrövidítésének előnyeit és czélszerűségét, ha magukat csakugyan nemzetgazdászoknak és nem a tőke zsoldjában álló bérencz firkászoknak akarják címeztetni.

XV.

Századunk elején három férfiú lépett föl Angliában, kiket bátran Marx Károly elődeinek nevezhetünk; férfiak, kik a szocializmusnak megadták tudományos alapját és így előkészítették azt a nagy és magasztos művet, mely Marx Károlynak a koronát a fejére tette.

Wittiam Godwin (1756-1836), a proletárok nagy költője, fölállította azt az alaptételt, hogy mindenki jogositva legyen munkájának terméke fölött szabadon rendelkezni. Ezzel azt akarta mondani, hogy *mindenkinek joga legyen munkája teljes gyümölcsét élvezni.*

Véleménye szerint vastag tévedés az, ha az emberek magántulajdonról beszélnek, oly magántulajdonról, mit nekik elődeik hagytak hátra. *A vagyon inkább azok napi munkája által teremtetik elő, kik a jelenben élnek, ténykednek és dolgoznak.* Valójában az elődök utódaiknak csak egy megsárgult pergamentpapír darabot hagynak hátra, mit ezek arra használnak föl, hogy mások munkájának eredményét (vagy jövedelmét) eltulajdonítsák.

„Gazdagság, különösen öröklött gazdagság, lényegében tehát nem egyéb, mint egy sinecura (munkánküli jövedelem), melynél a jövedelmet a munkások teremtik elő, mialatt a tulajdonosok azt fényűzés és lustaság között elfecsérlik.”

Godwin után *Hall Károly* volt az, a ki egy 1805-ben megjelent művében kimutatta, hogy a gazdagság növekedése folytonosan szaporítja a szegények mun-

kaját egyrésztől, a gazdagok munkanélküli jövedelmet másrésztől Anglia összlakosságának *négy ötödrésze* szünetlenül dolgozik és ezért munkaerejéért bérképen csak egy *nyolczadrészt* kapja az általa termelt érték-ből. A felmaradó *hét nyolczadrészt* az egy *ötöd* nem dolgozó és henyélő népség rakja zsebre. Így dolgozik a munkás nyolcz munkaórából egy *órát* magának, *hetet* pedig a munkaadója számára.

Nagy jelentőséggel bírnak végre a tudományos szocziáizmus fojlódósóra az 1833-ban meghalt *William Thompson* tanai. Ő teljes átváltoztatását kívánja a jelen jogrendnek a szabad alaptételek tényleges keresztülvitele czéljából és kimutatja, hogy egyes egyedül a munka az oka a csereértéknek. Ebből azt a végkövetkeztetést vonja, *hogy mindazok, kik értéket teremtenek munkájuk által, munkájuk jövedelmét csorbítatlanul kapják is meg.*

Kimutatja más oldalról, hogy a mai társadalomban miként lesz a munkás munkájának keresete (jövedelme) visszatartva. „A termőképes munkások, megrabolva a tőkétől, a munkaeszközöktől, a házaktól és az anyagoktól, termő munkájukat nem fordíthatják saját részükre, ők inkább gyötrik magukat csupán azért, hogy *legszükségesebb* igényeiket kielégíthessék, a nyomorult létezésért”.

Az ő munkájuk gyümölcse a birtokosok, a tőkepénzesek javára esik, kik az idegen munka gyümölcsét, mint földjövédelmi járadékot, illetve tőkenyereséget zsebelik be.

Thompson tehát kimutatja, mily jogtalan a földjövédelmi járadék és a tőkenyereség, miután az, mint idegenmunkának a gyümölcse, a tőkepénzes javára esik.

Thompson követeli még, mint előtte már számoltalan szocialista író követelte, hogy az összemberiség a társadalomtól kapjon ruházatot, élelmezést és lakást, és hogy a gyermekek együttesen neveltessenek föl.

XVI.

Francziaország nemcsak ápoló helye volt az utópiának, hanem – mint már említve volt – az ország is volt egyszersmind, melyben a tudományos szocziáizmus első gyümölcsei megértek.

Louis Blanc, P. J. Proudhon és Pierre Leroux oly három név, melyekre a francia nép sokkal büszkébb lehet, mint a Lajosokra, a Napóleonokra és még több szabadalmazott tömeggyilkosokra.

Louis Blanc (olv.: Lui Blan) az ő teljesen kimutatott rendszerét könyvébe: „A munka szervezése” foglalta. – Többi művei, fényes beszédei csak magyarázatul szolgálnak ahhoz.

Louis Blanc mindenekelőtt szándékozik kimutatni, vajjon létezik-e akaratszabadság és arra az eredményre jön, hogy ha ez csakugyan létezik – a mit különben a nagy bölcsészek tagadnak – akkor meg kell vallani, hogy ennek az akaratszabadságnak a szegénynél sokkal *csekélyebbnek* kell lenni, mint a gazdagnál, miután a szegények a nyomor kényszere következtében kénytelenek olyat tenni és azt cselekedni, a mi ellen saját énjük föllázad. Esztelenség – Louis Blanc szerint – az embert saját hibájáért felelőssé tenni. Minden rossznak az okozója a jelen társadalom és annak berendezése.

»Minden bűnnek és gonosztevőségnek csak egy okozója van: a szegénység. Maga a szegénység pedig a verseny következménye.«

Ecseteli ezután a verseny következményeit, annak ártalmas és erkölcstelen befolyását és kimutatja, hogy az csak az individualizmusnak egyik következménye, melyet, mint az összes szenvedések forrását, megszüntetni és kiirtani kell.

A verseny csak önön maga által, csak a verseny által győzhető le. Ezért indítványozza Louis Blanc, hogy alakíttassék egy *előmeneteli*, vagy *haladási minisztérium*, melynek főfeladata a proletárizálás meggátlásából állana. Ez a minisztérium átvénné saját igazgatása alá a vasutakat, a bányaműveket, a bankokat, a biztosító intézeteket és alakítana nagy és kicsinybeni áruházakat. Ezáltal az államnak egy tiszta nyeresége lenne, mely a proletárság érdekei előmozdítására lenne fordítható. És pedig a termelőszövetkezetek (asszociációk) oly formán alapíttassanak, hogy azoknak az állam termelő eszközök beszerzése céljából kölcsönt nyújtson. A termelőszövetkezetek nyereségéből mindenek előtt a terme-

lesi költségek, mint: munkabér, az államtól kölcsönvett tőkekamatok törlesztendő. A fenmaradt nyereség pedig négy egyenlő részre osztandó. Az egyik rész az államtól kölcsönvett tőke törlesztésére; a második rész a munkaképtelenek részére alapítandó segélyezési alap javára; a harmadik rész az egyesület tagjai közt való felosztásra és végül a negyedik rész a takarékalap javára lenne fordítandó.

Az asszociációk (termelőszövetkezetek) egy és ugyanazon szakmákból egy egységes szervezkedést képezzenek és pedig az összes ipari üzemek egy központi üzemtől, mely meghatározza az áruk. árait a verseny megakadályozása céljából, függjenek. Ez a szociális állapot azonban csak ideiglenes lenne. Előkészítené és közvetítené az átmenetet a szocializmushoz.

Az asszociációk ugyanis a magán ipari üzemeknek nyomasztó konkurencziát csinálnának, aminek következménye az lenne, hogy a magán ipari üzemek lassanként teljesen tönkre mennének. – Mint az ipar, úgy lenne a földművelés is szervezve. Az örökösödési-jogot el kell törölni.

Noha *Proudhon* (olv.: Prudon) talán szellemdúsabb, sőt talán zseniálisabb volt *Louis Blanc*-nál, kétségtelen azonban másrésről, hogy felfogás tisztaságában és logikus következetesség dolgában nagyon messze állt *Blanc* mögött. Nem hiába foglalkozott német bölcsészekkel és francia fejében, miután agya a *Hégel*-féle bölcsészetet magába szivta, egész zavar támadt. 1840-ben *Proudhon* egy értekezést adott át a nyilvánosságnak e cím alatt: »Mi a tulajdon?« A válasz, melyet o kérdésre ad, a következő: »A *tulajdon* nem egyéb, mint *lopás!* Ilyen szó, mint ez, ezer óv alatt sem lesz kimondva. Nincs egyéb vagyonom e földön, mint a tulajdonnak ez a magyarázata, de én ezt többre becsülöm *Rothschild* milliőinél és ki merem mondani, hogy ez *Lajos Fülöp* uralkodása alatt a legjelentékenyebb tünemény.«

Akár mily szépen hangzik is ez az öndicsekvés, de még sem jogosult. Mert már *Proudhon* előtt 60 évvel mondta *Brissot*: »A tulajdonos egy zsvány.«

»A modern társadalom három alapelve«, mondja

Proudhon »először az emberi akarat souverénitása (uralkodása), egyszóval: a deszpotizmus (kényuraság), legyen ez az egyesé, vagy az összesé; aztán a nagyon egyenetlensége végül a tulajdon. Ez elv felett lebeg az igazságosság, az általános, eredeti és kategorikus törvénye minden társadalomnak. De hát a deszpotizmus, az egyenetlenség magában véve jogos? Nem, de ezek a tulajdon szükségszerű következményei.»

Proudhon kimutatja, hogy a tulajdon jogtalan, mert okozója az egyenetlenségnek és igazságtalanságnak. Az igazság azonban csak az egyenlőség melleit létezhet.

Éleselméjűséggel bírálja ezután mindazon tényeket, melyeket a tulajdon védői annak fentartása mellett hoznak fel. E tények ezek: 1. Az okkupálás. azaz: a jog egy gazdátlan, senki tulajdonába nem tartozó tárgy eltulajdonítására és 2. a munka.

Ez okok azonban a tulajdon igazolásra nagyon gyöngék és gyarlók. Mert ad 1: Az eltulajdonítási jog egyenlő mindenkire. Mindenkinek egyenlő joga van a gazdátlan tárgyra és eszerint nem szabad egyiknek mindenét elvenni és a másiknak mindent meghagyni, aki ezt teszi, nagy jogtalanságot követ el egy másikon. Ezért az okkupáció (eltulajdonítás) jogtalanság és így a tulajdont nem igazolhatja; ad 2: Az ember nem élhet munka nélkül. Dolgozni azonban csak akkor dolgozhat, ha rendelkezésére munkaszerszámok állanak. Eszerint mindenkinek egyforma joga kell hogy legyen az összes munkaszerszámokra. A munkaszerszámok nem lehetnek egyesek tulajdona. Ma azonban egyesek tulajdona. Ezért a tulajdon második támogatója is rothadt.

Még csak egy gondolatát emelem ki Proudhonnak, mely megérdemli, hogy a legjelentékenyebb tudományos vívmányok egyikéhez soroztassék.

„Kétszáz munkás”, mondja Proudhon, „kik egy nap dolgoznak, többet termelnek, mint egy ember 200 munkanap alatt. Ezt az óriási erőt, mely az egyesületsből és a munkások összhangjából (harmóniájából) és egyidejűleg az ő megerőltetésükből áll elő, a tőkepénzes, ki ezt a 200 munkást foglal-

koztatta, nem fizette meg. De ép ez az összeró az, a moly a termő értéket előállítja és a tevékenység o forrásata kapitalista csak a munkásnak köszönheti, kit o eléggé sohsem kárpótol. Ez a csaló eljárás az alapja a munkások szegénységének, a herék fényezésének esi a vagyon egyenetlenségének.”

Azt gondolhatná az ember, hogy Proudhon a magántulajdon ez igazságtalanságának megismerésénél követelte az egyes gazdálkodás eltörlését és az összgazdalkodás (vagy: termelés) bevezetését.

Ez azonban nem így van.

Proudhon abban a balhiedelemben van, hogy az ő általa tervezett *csere-bank* megalapítása a szociális kérdést kell, hogy megoldja. Ez a csere-bank ugyanis kamatnélküli hitelt nyújtana. A díjtalan hitel a következményt vonná maga után, hogy a földadójövedelem és tőkenyereség eltűnne. Úgyanis senki sem fizetne többé bért föld-, vagy tőketulajdonosnak, ha kamatnélküli pénzt kaphatna, melyért magának házat, telket, munkaszerszámot stb. vehetne. Proudhon így végzi: A szociális nyomornak oka a földadó és a tőkenyereség. Ez okokat meg kell szüntetni. Ehhez az eszköz a díjtalan hitelnyújtásban áll. Egy bank tehát, mely díjtalan hitelt nyújtana, megszüntetné a nyomort, megoldaná a szociális kérdést.

De mi történjék, hogy a díjtalan hitelnyújtás lehetővé tétessék? Proudhon erre azt feleli, hogy a díjtalan hitel egy csere-bank által kiadott papírpénz formában lenne eszközlendő. Ennek a papírpénznek kényszer becse lenne, azaz: e banknak minden tagja köteles lenne a papírpénzt fizetés helyett elfogadni.

Ezzel azonban a probléma még koránt sincs megoldva, mert egy további kérdés veti fel magát. Mennyi papírpénzt adhat ki ez a bank és minő feltételek alatt adható ki ez a papírpénz?

A felelet, mit Proudhon e kérdésre ad, nagyon siralmas. E csere-bank alapszabályai értelmében a papírpénz csak készpénz vagy jó értékpapírok mellett adható ki. A kinek tehát sem pénze, sem értékpapírja nincs – és ilyenek nem kevesen vannak –

az ettől a Megváltótól, mit Proudhon népbanknak is nevezett, nem szabadítható fel.

Végül legyen még megjegyezve, hogy ez a bank nem lett megalapítva, mert a szükséges részvénytőke (500,000 frank) nem lett befizetve.

A mi Proudhon politikai nézetét illeti, hát meg kell vallanunk, hogy több szint vallott: »Mi a tulajdon?« című művében nevezte magát *anarchistának*; »A népgazdálkodási rendszer ellenmondásai« című iratában nevezte magát *kommunistának*; 1848-ban pedig, midőn mint vádlott a törvényszék előtt állt, kijelentette, hogy ő *szocialista*. Az elnök azon kérdésére, hogy tulajdonképen mi is az a szocializmus, válaszolá: »Minden törekvés jobb társadalmi helyzet után.« »Akkor, jegyezte meg az elnök, »mindnyájan szocialisták vagyunk«.

Daczára mindazon ellenmondásoknak, melyekbe Proudhon keveredett, ő egy nagy szellem volt, ki jelentékeny szolgálatokat vívott ki magának a szocializmus körül. Egyszer maga mondta saját magáról »A mi engem illet, romboló művemhez hü fogok maradni és nem fogok megszűnni az igazságot a romokon keresztül is követni«.

Pierre Leroux (olv.: Pjerr Leru) szül. 1797, meghalt 1871-ben. Nem érte el azt a népszerűséget, mint a melynek Blanc és Proudhon örvendtek. Daczára ennek, egy heves szocialista író volt, ki eleinte a Saint Simonistákhoz tartozott, később azonban elszakadt tőlük és könyvében: »Az egyenlőség felől« politikai és szociális nézeteit kifejtette.

Az ő nézete szerint minden rossznak a forrása az emberek egységének szakadása embertársaitól, hogy szóval: az individualizmus, a kasztok. Ebből fejlődik a családkaaszt, a hon (v. haza)kaaszt, a vagyonkaaszt. Az ó-kor bölcsei, mint Conficius és Krisztus, a szeretetet, mint ezeknek az elleneszközöt indítványozták és mondták: »Szeresd felebarátodat, mint önmagadat«.

Ez az elv azonban elégtelen és nem teljes. A keresztény felebaráti szeretet helyébe, melynek leple alatt a legnagyobb gonosztevések üzetnek, *az emberiség szolidaritási elve kell*, hogy lépjen, a mely az

emberek és emberiség elválaszthatlan közösségen alapszik. Ez a *közösség olyan, hogy embertársunknál semmi rosszat sem tehetünk, a nélkül, hogy ez által magunkat ne károsítsuk.*

Miként legyen tehát ezen szolidaritási elv keresztülvive? A mindig teljesebb szabadság keresztülvitelével, a testvériséggel és mindenek előtt az egyenlőséggel.

»E szóban egyenlőség«, mondja Pierre Leroux, »egy egész tudomány rejlik, egy tudomány, mely ma még ismeretlen és sötétséggel van bevonva. A társadalom eredete és célja e szóban rejlik. Az egyenlőség egy elv, melyet először Rousseau proklamált, most egy hit, egy vallás lett«.

A törvény előtti egyenlőség nem elégséges. Nemcsak a polgár szabadságáról van szó, hanem az ember szabadságáról is. És ez pedig csak a gazdasági egyenlőség terén érhető el.

Pierre Leroux kimutatja, hogy a gazdagok külön nevelési szabadalma miként nyit utat a hivatalokhoz, mely a szegényebb sorsú iparos és napszámosok fiai előtt csukva vannak. Kimutatja, hogy a verseny nem egyéb, mint a gyengébb tönkretétele az erősebb által, a munkás kizsákmányolása a tőke által. Kimutatja végül, hogy *a gondolat szabadsága* csak egy gúny, mert a szegények nevelését (tanítását), mert megfizetni nem tudják, megtagadják.

»Mi«, kiált fel Pierre Leroux, »két világ közepett állunk, az egyik az egyenlőtlen világ, mely múltól félben van, a másik az egyenlőség világa, mely kezdődik«.

Pierre Leroux az elmúlt idők történelmét három korszakra osztja: az egyik a családkaoszt korszaka, a második a hon (vagy haza)kaoszt korszaka és a harmadik a vagyonskaoszt korszaka. A családkaoszt korszaka India, „Egyiptom, Asszírria és Perzsia alkotmányába tartozó, hol az embernek csak egy értéke volt, t. i. születése és ősei által. A hon (v. haza)kaoszt korszaka Görögország és Róma államban tartozó, hol minden jog a polgári jogokból folyt ki. A vagyonskaoszt korszaka végül a középkori hűbéresi korszakba tartozó, a melyben az ember értéke egy

tulajdonában levő telektől, a föld és gazdagság nagyságától függ.

E három korszakból nem jutottunk ki. Az o-kori nemest követte a mai polgár.

Az ő rablóvára a tőke, mely fölött rendelkezik, hatalma az aranyban rejlik; de más oldalról élete aranyához van kötve és lánczolva.

Pierre Leroux egy jövő államképet is festett, mely keresztülvihetetlenségében egyenlő a többi jövő állam képleteivel. De mégis megmérhetlen értékűek maradnak azok a gondolatok, melyeket Leroux művében »Az egyenlőség felől« fejtetett.

XVII.

Később, mint Angliában és Franciaországban, talált erős talajra a szociális eszme Németországban. De Németországban lett átdolgozva, teljesen átgon-
dolva és csak hosszú szítálás és szűrés után képződött belőle oly agitációs program, mely ma milliók előtt világosan és érthetően áll és mely millió és millió nyomorgót és elnyomottat nyert meg a legmagasztosabb eszmének.

Legelőbb Németországban teremtetett a szocializmusnak szilárd és rendíthetetlen talaj és ezért annak a férfúnak a neve, ki ezt a nagy művet keresztül vitte, a valamennyi országok proletariátusa előtt halhatatlan marad mind örökre.

Mielőtt azonban nagy mesterünk és vezetők eszméit kifejteném, két férfúról kell megemlékez-
nem, kik közül az egyik tudományos, a másik különösen gyakorlati, az agitáció terén kimagasló alakok voltak, a nélkül azonban, hogy azt a magasságot elérték volna, a melyre Marx Károly emelkedett.

E férfiak egyike *Rodbertus Károly János* (1805-1875) volt. Ő – mint Menger Antal nagyon találóan megjegyezte – kompromissziumot (egységet) akart lótesíteni a fennálló jogrend és a szocializmus között. Ezzel azonban az ő állása teljesen karakterizálva is van.

»A munkásosztály követelések ez. értekezésében és különösen Szociális levelek Kirchmannhoz«

czímű művében tanait bemutatja, a melynek többnyire Proudhon és az angol nemzetgazdászok tanain nyug-
szanak.

Nem tudta magát emanczipálni az ő korában dívó előítéletektől, szívének minden ízével a jelen társadalmon függött; ő *nemzeti* és *monarchikus* érzelmű volt és sem gyakorlatilag, sem agitálással nem nyúlt bele a munkásmozgalomba.

Eredeti csak az ő »Béreses törvénye«, mely Lassalle »vas bortörvényével« nagyon hasonlatos. Ő ugyanis a jövedelmet szétszítja minden egyesnek munkabér és járadék alakjában, már t. i. az érdem szerint, vagyis *közvetlen közreműködése* által a termelésnél, vagy csak *alkalmi birtoklás* által van erre jogosítva. *A járadék tehát az a jövedelem, mit valaki birtoka alapján a nélkül, hogy neki ezért dolgoznia kellene, bevesz.*«

Az oka e »munkanélküli jövedelemnek«, (járadék) a telek- és tőketulajdonban rejlik. Mert a munkások, hogy általában termelni tudjanak, kénytelenek »a föld- és tőke tulajdonosával egyezsége lépni és ezekkel a munkaterméket megosztani.«

Az egész társadalmi munkások összjövedelme tehát felosztódik a telektulajdonos, a tőketulajdonos és a munkások között, kik közül tulajdonképen csak az utóbbiak dolgoznak. Az összjövedelemnek ez a felosztása felette igazságtalan, mert a munkás része (a kvóta) marad állandó, változatlan, míg a telek- és tőketulajdonos része (a kvóta) állandóan emelkedik.

Ez a tény mindenekelőtt kultúrellenes, mert ezáltal a kultúra áldásaiból mindig nagyobb tömeg záratik ki; tehát ezért igazságtalan, mert a gazdasági értékek tulajdonképeni teremtője a munkás.

Rodbertus, noha a »munkanélküli jövedelmet« kultúrellenesnek és igazságtalannak tartja, azt el-
törülni még sem kívánja, hanem inkább akarja, hogy a telek- és tőkejövedelem tovább fennálljon, sőt esetleg még az szaporítassék, ő csak azt akarja, hogy a munkás munkabére *aránylagosat emelkedjék*, hogy az ne maradjon állandó (stabil), mint az eddig volt.

Ezt a célzt Rodbertus szerint el lehetne érni, ha az állam a bérmunka árának meghatározását *nem*

bízná szabad egyezkedés tárgyává, hanem hogy azt ő ma”a venné a kezébe. Az árak ne *fémpénzben*, hanem *munkapénzben* legyenek meghatározva. És pedig Rodbertus ez eszme keresztülvitelét a következőkép gondolja Az államnak egy normális *időmunkapot* és egy normális *műmunkanapot* kell zsinórmértékül venni. Azaz: minden szakmában egy normális időmunkanapot, pl. 6, 8, 10, vagy 12 órából, kell meghatározni; ezenkívül legyen meghatározva, hogy egy ilyen munkaidő mellett mily mennyiségű munkát állíthat elő egy munkás közepes ügyesség mellett és milyen mennyiségű munkát állíthat elő közepes szorgalom mellett. A képességnek ez a közepes mértéke – egy nap vagy óra alatt – szolgáljon érték-egységül. Csak ezt a mértéket kapja s munkás nyugtázva, tekintet nélkül arra, mennyi időt fordított a munka elkészítésére. Ezen a módon egy szorgalmasabb, ügyesebb munkás kaphat 2, vagy 3 műmunkanapot nyugtázva, noha csak egy időmunkanapon keresztül dolgozott. Ellenkezőleg: dolgozhatna egy kevésbbő ügyes munkás 2, vagy több időmunkanapot és csak egy műmunkanapot kapna nyugtázva.

Rodbertus kimutatja, hogy 10 millió normális munka (mű)-órából 3 millió munkabérre, 1 millió állami szükségletre és 3-3 millió a tőkepenzes és telektulajdonos részére esne.

Noha a munkás ez esetben a 10 millió munka-(mű)-óráért csak három milliót kapna nyugtázva, de e mellett legalább az az előnye meglenne, hogy a nemzeti vagyon emelkedésével az ő jövedelme is emelkedne, a mi mostan nem áll.

Látni, hogy Rodbertus reformindítványával semmi sem volna elérve. A munkás munkajövedelmének még mindig több mint $\frac{2}{3}$ -ad részét kénytelen volna oda adni a tőke- és telektulajdonosnak. Ehhez járul még az is, hogy ezek az indítványok ogy társadalomban, a melyben a magántulajdon áll és el van ismerve, *keresztülvihetetlenek*. Rodbertus indítványai tehát – mint egyáltalán az államszocialisták eszméi, t. i. mindazoké, kik a mai osztály állam kezétől és legyen azon még annyi javítva és föl-

tozva, a szociális nyomor fölszabadítását várták – az Utópia országába valók.

A mai osztályállam lényegének és alapzatának teljes felreismerésére vall az, ha valaki magát ama balhiedelemben ringatja, hogy ez az állam valaha a szabadság és igazság alaptételét meg fogja valószínűsíteni. Hiszen éppen ez alaptételek megtagadása és elnyomása rejtélyes egzisztenciája a mai osztályállamnak.

Az a glória fény, a melylyel Rodbertust imádói egykor körülvették, már rég kialudt és »a halandó isten máról« – mint őt Engels Frigyes egykor találóan jellemezte – »egy purhás bálvány lett tegnapról«.

Lassalle Ferdinánd (1825-1864). Gondoljanak az ő tudományos alaptételei felől úgy, a mint akarnak, szálljanak síkra törekvései ellen, avagy vessék azt el, egy elismerést azonban nem tagadhatnak még tőle, azt az elismerést úgyanis, hogy ő egy legfelsőbb rangú agitatori lángésszel bírt, ki elég bátor volt arra, hogy a burzsoáziának, a sajtónak, a közvéleménynek odadobja a keztyűt és hogy a proletárságot az uralkodó osztályok elleni harcra lelkesítse.

Nem osztom azok véleményét, a kik azt hiszik, hogy Lassalle a szociális mozgalom »megteremtője« volt, én inkább azon az állásponton állok, hogy egy mozgalmat, mint a minő a szociális mozgalom is, egyesek, vagy több egyesek *soha sem teremthetnek*. Egy mozgalom, mint a minő a szociális mozgalom, mely egy egész világot körül ölel és hosszú évszázadok fejlődésének a műve, csak a létező viszonyoknak köszönheti egzisztenciáját, csak bizonyos föltételek alapján létesülhet.

Tény azonban, hogy Lassalle az ő kimagasló szellemi tehetségével, ékesszólásának lángoló hatalmánál, mély tudományánál fogva, százezreket nyert meg a szociális mozgalomnak. Tény az, hogy a földet fölszántotta és becsülettel működött közre egy oly mozgalom fölvirágzásán, mely ma a hatalmakat megremegteti és minket sokkal hamarabb célhoz fog vezetni, mintsem ezt a hatalmak gondolnák.

Sainos nem az én feladatom, hogy Lassalle agitatori tevékenységét fejtegessem, itten csak tudományos nézleteivel foglalkozhatok, miután ezen értekezésemben csak a tudományos szocializmus fejlődési történetének vázolását tűztem ki feladatomul.

És itt nem titkolhatom el, hogy az ő mindenestre nem megvetendő érdemei a tudományos szocializmus körül nagyon messze hátra maradnak az u agitatori érdemei mögött

Az ő »Nyílt válasziratában a központi bizottsághoz egy általános német munkás-kongresszus egybehívására Lipcsébe« felállítá a »vas gazdasági törvény« tanát, mely abból áll, »hogy az átlagos munkabér csak a legszükségesebb élelmi szükségletre, mely egy népnek szokásszerűleg egzisztenciájának fenntartására és a tovább szaporítására megköveteltetik, redukálódik*.

Kimutatá, hogy e módon miként húznak le az összes munkajövedelemből annyi sokat és a munkások között ép csak annyi osztatik szét, a mennyi életük iöntartására szükséges és mint marad meg a vállalkozónak a termékből származó egész fölösleg. Ezért a munkások – a kikért lelkesítő szavakban egész tudományát igénybe vette – a civilizáció haladása által emelkedő saját munkájuk termékeinek részeltetéséből ki vannak zárva.

Ez a *vas börtörvény« még egy jelentékeny részét képezi a góthai egyezés-programmnak (1877), melynek második szakaszában követeli a „*vas börtörvény megszüntetését a bértörvény által*”.

A »vas börtörvény« tanának azonban hiányzik a mélyebb tudományos megokolása; az az idők folyamán theoreticze helytelennek ismertetett el és Marx eszméje által már azért is kiszorított, mert az a proletárságnak mint fegyvernek a tőke járma aluli felszabadításának harczában használhatatlan lett.

A mi Lassalle praktikus indítványait illeti, úgy azok sok tekintetben Blane Louis indítványaira emlékeztetnek. Lassalle is a munkások asszociációja (egyesülés) mellett foglalt állást, a szabad, az individuális asszociáció mellett, mely a *Jámo-*

gató és előmozdító állam által lehetővé tétessék. – A munkásoknak ugyanis egyesülés által föl kell magukat szabadítani a tőke uralma alól és egy más termelési módot megteremteni. Ezt azonban csakis a munkásosztálynak magának kell keresztülvinni, mert az uralkodó osztályoknak igazán egy csöpp érdekük sem lehet azon, hogy a mai termelési mód megváltoztattassák.

De hogyan lehetne véget vetni a »vas bértörvény«-nek? Lassalle szerint egész egyszerűen úgy, *hogy a munkásokat vállalkozókká kell tenni.*

A forna, a melyben ez megtörténhetnék, az asszociáció, a melyben egy szakma bizonyos munkásai saját körükből választott vezetők vezetése mellett egy iparág üzése céljából egyesülnek és a tiszta jövedelmet meghatározott szabály szerint a szövetkezet tagjai között szétosztják.

Minden helységben egy ipari szakmából álljon fenn egy asszociáció, az összes e nemű termelőszövetkezetek egy biztosító- és hitel-egyesület által legyenek egyesítve.

E módon, Lassalle véleménye szerint, a mai esztelen és tervnélküli termelési mód helyébe egy minden tekintetben helyes és okos termelési mód lépne.

De hol vegyék a munkások a kellő pénzt a termelőszövetkezetek (asszociációk) megalakításához?

Blanc Louis – mint már említve volt – ama véleményen van, hogy az állam legyen a vállalkozó és a munkásokat részeltesse a nyereségből. Lassalle ellenben ama véleményt nyilvánítja, hogy *a munkások maguk legyenek vállalkozókká.* Az állam adna nekik pénzt a termeléshez, mert mégis csak az állam feladata és hivatása az emberiséget nagy kulturális haladásában megkönnyíteni. Az állam nyújtson a munkásoknak hitelt és tőke előlegzése által tegye lehetővé a termelőszövetkezetek (asszociációk) megalakítását.

Lassalle azonban maga belátja, hogy az állam e kötelességét nem fogja teljesíteni mindaddig, míg a kormányzás a vagyonos osztályok kezeiben van. Azért a munkásosztály legfőbb feladata legyen a *politikai hatalom elnyerése*, hogy a hatalmat a szo-

ciális reformok érdekében értékesíthessék. Mint a legközelebbi célzott felállítá Lassalle Ferdinánd az *általános egyenes és titkos választási jog kiküzdését*, hogy a munkásosztály képviselői a parlamentben a munkások követelésének érvényt szerezzenek és azok akaratát keresztülvigyék.

Lassalle praktikus indítványainak, addig, a míg azok a termelészövetkezetek megalakítását céllozzák, sem tudományos, sem gyakorlati értékük nincs és pedig azért, mert ezek az egyesületek nem lennének egyebek, mint verseny-vállalatok, mert a személyes tulajdon helyébe a *testületi*, de soha sem a *közös tulajdon* lépne. Ehhez még az is jön, hogy ezek az asszociációk legjobb esetben a *termelést*, de soha sem volnának képesek a *fogyasztást* szabályozni, hogy a munkanélküli-jövedelem (t. i. a vállalkozók munkanélküli jövedelme) nem lenne megszüntetve és hogy azok, mint Lassalle maga is belátta, csak akkor volnának megalakíthatók, ha a proletariátus a politikai hatalom birtokába jutott. Mihelyt azonban a proletariátus birtokába jutott politikai hatalmának, bizonyára sokkal sürgősebb, sokkal magasztosabb dolga lesz, sem mint hogy termelészövetkezeteket alakítson. Lassalle végre maga is beismerte, hogy a termelészövetkezetek csak átmeneti stádiumot képeznének a társadalom szocializálásához.

Egészen más Lassallenak az a praktikus indítványa, hogy a proletariátusnak a politikai hatalom kivívására kell törekednie, hogy aztán így a szocialista kérdést megoldhassa. Lassallenak ez a nézete oly gyökeret vert a valamennyi ország proletariátusának kebelében, hogy teljes erélylyel, szünetnélküli harcban törekszik politikai jogainak kiküzdésére ott, a hol ez neki nincs megadva és annak rendes gyakorlására ott, a hol ez már meg van adva.

XVIII.

Marx Károly (1818-1883). Minekelőtte értekezésem szűk keretéhez mérten Marx főbb műveinek hatalmas alapgondolatainak rövid ismertetésére rá-

térnek, szükségesnek látom megállapítani Marx Karoly és Lassalle Ferdinánd alapnézeteik közti különbséget. Ez pedig rövid szavakban a következő: *Lassalle a mai államtól sokat, nagyon sokat, ha nem is mindent, várt*; Marx a mai államtól nem várt semmit. Még ha annyira is tiltakozunk ellene, a tény, hogy Lassalle ereiben nagyon is erős államszocialisztikus vér folyt, egyáltalán el nem tagadható. Kétségtelen, hogy ő a munkások érdekeit az állam által, illetve az állam segítségével akarta előmozdítani. Marx ennek ellenében a *mai osztályállamot a kapitalisztikus társadalom eszközének tekintette*, melynek romjain a proletárság világországa fog felépülni.

Ezért Marxnak egész más utón kellett haladni, mint Lassalle Ferdinándnak.

Engels Frigyes (szül. 1818), Marx Károly nagy és zseniális barátja, a »Szocializmus fejlődése« című értekezésében azt mondja Marx felől, hogy neki nemcsak a fennálló kapitalisztikus termelési mód kritizálása volt a feladata, – a mit különben már előtte nagyon sokan tettek – hanem hogy egyszersmind az ő főfeladata volt az ökonómiai történelem folyamatát, a melyből a proletariátus és a burzsoázia és az ezekből szükségszerűkép származó ellentéteket bonczkés alá venni, megvizsgálni és végül feladata volt ezen ökonómiai folyamat által előteremtett helyzethez az eszközt és módot megtalálni e harc megoldásához.

Marx Károly e feladatát a legfényesebben oldotta meg. Hogy ő ezt hogyan oldotta meg, azt ki akarom mutatni Marx Károlynak 1885-ben megjelent »Capital« (»Tőke«) című művének második kötetében Engels Frigyes által mesteri tollal irt előszavából.

Hogy a munkás nem kapja meg munkájának teljes értékét, azt már Marx előtt sokan, de különösen az általam említett Thompson elismerte és állította; ugyancsak Marx előtt már régen meg volt állapítva, hogy a munkás munkaértékének (vagy munkajövedelmének) egy része a tőkepenzes javára esik. Tovább azonban nem mentek. »A klasszikus

polgári nemzetgazdászok legfőlebb a mennyiségi viszonyt kutatták, a melyben a munkatermék a munkás és a termelő-eszközök tulajdonosa közt szétosztatik. A szocialisták ezt az osztást jogtalanak találták és e jogtalanság eltörlésére utópisztikus eszközöket kerestek.«

Ekkor lépett fel Marx Károly. És pedig egész ellentétben az ő összes elődeitől. A hol ezek *oldani* láttak, Marx ottan csak egy *problémát* látott. Ő belátta, hogy itt egy oly tényről van szó, a mely hivatva van az egész eddigi nemzetgazdasági nézleteket megdönteni és a mely kulcsot ad az egész kapitalisztikus termeléshez azoknak, kik ezt használni tudják.

Marx megvizsgálta a munkát az értéket képező minémiségében és ő állapítja meg legelőször, *melyik* munka *miért* és *hogyan* képez értéket és *hogyan az érték egyáltalán nem egyéb, mint az ily módon összegyűlendő munka.*

Tehát csak a munka termel értéket és ha a kapitalista az ő vállalatából nyereséget húz, úgy ez csak úgy történhetik, ha munkásainak kevesebbet fizet munkabéreképen, mint amennyit azok tényleg termeltek és a termelt »értéktöbbletet« maga magának eltulajdonítja. Minél csekélyebb a munkabér a tényleg termelt érték arányához képest, annál gyorsabban nő a tőke. Ezért a munkaadó törekvése oda fog irányulni, hogy a munkás erejét a munkaidő meghosszabbítása és a munka intenzitásának emelése által leginkább zsákmányolja ki.

A munkaadónak ez a törekvése a tőke versenyében a legfelsőbb fokra hág. E versenynek ellenben az a következménye van, hogy a *kis kapitalisták, a nagy kapitalisták által lassankint felszívódnak*, hogy a tőke mindig kevesebb kezekben összpontosul és a nagy néptömegek néhány nagy kapitalista kedvéért expropriálódnak (tulajdonaiktól megrabolódnak).

E fejlődés végre oda vezet, „*hogyan a tőke-mágánások számának állandó kevesbülése által a néptömegek nyomora, annak nyomtatása, szolgasága, korcsosulása, ki-
zsákmányoltatása, de egyidejűleg a folyvást duzzadó kapi-*

talisztikus, mechanizmus, a termelési folyamat által nő az öniskolázott, egyesült és szervezkedett munkásosztálynak a lázadása és békétlensége is. A termelő eszközöknek kevés kezekben való összpontosítása és egyesítése oly pontot fog elérni, hol a kapitalisztikus lepel neki szűknek fog bizonyulni. Ez a rendszer előbb-utóbb végét járja. A kapitalisztikus magántulajdon órája ütni fog. A kisajátítók kisajátíttatnak.”

Csak nagyon kevés oly tudományos könyv létezik, mely úgy a gondolat gazdasága, tisztasága és meggyőző bizonyítékainál fogva csak meg is közelítené Marx Károly »Capital«-ját. E könyvben van letéve a szocializmus kvintesszenciája és mint a szocializmus védbástyája hozzáférhetetlenül, megdönthetetlenül és a maga nemében páratlanul áll a nemzetgazdaság s ezzel egyidejűleg a szocializmus történetben. E könyv a szocialdemokraták evangéliuma!

Legnagyobb és legádázabb ellenségeink is kénytelenek beismerni, hogy Marx Károly művei, az államgazdaság irodalma terén, elvitázhatatlanul a legkitűnőbbek, valamint azt is kénytelenek beismerni, hogy Marx a nemzetgazdaság terén oly olvasottsággal és tudománnyal bírt, mint *előtte* vagy *utána* egy sem. Így emelte Marx a szocializmust tudománnyá. Ő gúnymosolylyal fogadta mindazokat az írókat, kik egy új társadalmi rendszer gyártásával, vagy utópisztikus regények írásával foglalkoztak, ő inkább megczáfolhatatlanul mutatta ki, hogyan fog a kifejlődés, az evolúció újján a mai társadalmi állapotból az új társadalom képződni és vasszükségszerűséggel hogyan *kell* kifejlődni.

Még egy pár szót a Marx és Engels Frigyes által 1847-ben fogalmazott „Kommunista-párt nyilatkozatá”-ról („Das kommunistische Manifest”)

Nyilatkozatok rendszerint többé-kevésbé patetikus formába öltöztetett politikai nyilatkozatok, melyek jeletékenyebb értékkel nem igen bírnak. Egészen más a „Kommunista-párt nyilatkozata!”

A mi e kis füzetkében végig húzódó gazdag gondolatok sorozatát, a tudományos következtetések logikus láncolatát, az anyag tudományos feldolgozását és jeles irányát illeti, bátran elsőrangú mester-

műnek nevezhető. E nyilatkozatban szólal meg a jövő szociális forradalom, e nyilatkozatban millió[^] jai kiáltása hangzik föl, de e nyilatkozatból harsog ki egyszersmind a felszabadulásáért küzdő proletárság győzelmi szózata.

S ép ezért nem állhatom meg, hogy e 32 oldalra terjedő füzetkéből egy pár passzust ne idézzek, már csak azért sem, mert noha e füzetke eddig német, angol, francia, lengyel, orosz, olasz, dán nyelveken megjelent, magyarban még nincs meg.

Az előszavak után e füzetke így kezdődik:

„Egy kísértet járja Európát keresztül-kasul – a kommunizmus kísértete! Az öreg Európa hatalmasai szent haj tó vadászatra szövetkeztek e kísértet ellen, a pápa és a csár, Metternich és Guizot, francia radikálisok és német rendőrök.”

Aztán a magántulajdoni viszonyról így folytatja:

„Az összes tulajdonjogi viszonyok állandó történelmi változásoknak, állandó történelmi átváltoztatásoknak voltak alávetve.

A francia forradalom például eltörülte a feudaltulajdont a polgárság javára.

A mi a kommunizmust kiemeli, az nem a tulajdon eltörlése általában, hanem a *polgári tulajdon* eltörlése.

De a modern polgári magántulajdon az utolsó és a legteljesebb kinyomata a termékek előállításának és eltulajdonításának, a mely osztályellentételen, az egyiknek kizsákmányolásán a másik által, nyugszik.

Ebben az értelemben a kommunisták az ő teoriájukat ebbe az egy mondatba foglalhatják: *A magántulajdon eltörlése.*

Nekünk, kommunistáknak, szemünkre vetették, hogy mi a személyes szerzeményi, az egyes személy által megkeresett, megszerzett vagyont akarjuk eltörölni; azt a tulajdont t. i., mely alapját képezi minden személyes szabadságnak, cselekvésnek és önállóságnak.

Személyes szerzemény, megkeresett, megszerzett, megérdemelt vagyon! Beszéltek talán a kispolgári, a kisérdemléi tulajdonról, melyek a polgári tulaj-

don előtt voltak felszínen? Nekünk ezeket nem kell eltörölnünk, az ipar fejlődése ezeket már eltörülte és ezután még rohamosabban fogja ezt tenni.

Vagy beszéltek a modern polgári magántulajdonról?

De vajjon teremt-e a bérmunka, a proletár munkája, a proletárnak tulajdont? Semmi esetre sem. A proletár munkája teremti a tőkét, azaz a tulajdont, mely a bérmunkást kizsákmányolja, mely csak azon feltétel alatt gyarapodik, hogy újabb bérmunkát teremtsen, hogy újólag kizsákmányoljon. A tulajdon az ő mai alakjával a tőke és bérmunka közti ellentétben mozog. Figyeljük csak meg az ellentétek mindkét oldalát.

Kapitalistának lenni annyit tesz, mint nemcsak tisztán személyes, hanem a termelésben is társadalmi állást elfoglalni. A tőke a közösség produkuma és csak több tag közös tevékenységével, sőt utolsó esetben *csakis* a társadalom összes tagjainak együttes tevékenysége által hozható mozgásba.

A tőke tehát korántsem személyi, hanem társadalmi hatalom.

Ha tehát a tőke köztulajdonná, a társadalomhoz tartozó összes tagjainak tulajdonává átváltozik, akkor nem a személyes vagyon változik át társadalmivá. Csak a tulajdon társadalmi karaktere változik át.

Elveszti osztály jellegét.

Jövünk a bérmunkához:

A bérmunka átlagos ára a munkabér minimuma, azaz: az élelmiczikkék összege, a mely a munkásnak, mint ilyennek, élete föntartására. szükséges. A mit tehát a bérmunkás az ő ténykedése által eltulajdonít, az ép arra elégséges, hogy meztelen életét föntartsa. Mi korántsem akarjuk ezt a személyes eltulajdonítást, mely a munkásnak okvetlen szükséges a munkatermények előállítására, közvetlen élete föntartására, eltörölni, azt az eltulajdonítást t. i., mely semmiféle tiszta nyereséget nem hagy fönn, mely idegen munka fölött nem bir hatalommal. Mi ennek az eltulajdonításnak csak nyomorult karakterét akarjuk eltörölni, a melyben a munkás csak azért ól, hogy a tőkét gyarapítsa,

csak addig él, a míg ezt az uralkodó osztályok érdeke megkívánja.

A polgári társadalomban az élő munka csak egy eszköz a főlhalmazott munka gyarapítására. A kommunisztikus társadalomban a felhalmazott munka csak egy eszköz a munkás életének meghosszabbítására, kényelmessé tételére és előmozdítására.

A polgári társadalomban a múlt uralkodik a jelen fölött, a kommunisztikus társadalomban a jelen a múlt fölött. A polgári társadalomban a tőke önálló és személyes, míg a ténykedő individuum függő és nem személyes.

És ennek a megszüntetését nevezi a burzsoázia a személyiség és a szabadság megszüntetésének! És joggal. Mert itt mindenesetre a burzsoá szabadságának, önállóságának és személyiségének a megszüntetéséről van szó.

Szabadság alatt a mai polgári termelési viszonyok alatt értjük a szabad kereskedelmet, a szabad bevételt és eladást.

»Ti megütköztök azon, hogy mi a magántulajdont akarjuk megszüntetni. De a ti társadalmatokhoz tartozó *kilencztized* tagjára nézve a magántulajdon *már* meg van szüntetve; ez (t. i. a magántulajdon) csak az által létezik, mert *kilencztizedre* nézve *nem* létezik. Ti szemünkre vetitek tehát, hogy mi egy oly tulajdont akarunk megszüntetni, mely a társadalom óriási többségének vagyontalanságát mint szükséges föltételt megkívánja.

Egy szóval: ti szemünkre vetitek, hogy mi a ti tulajdonotokat akarjuk megszüntetni. *Mindenesetre, ezt akarjuk mi.*

A pillanattól kezdve, midőn a munka nem változtatható át többé tőkévé, pénzzé, földjövedelemmé, röviden monopolizálható társadalmi hatalommá, vagyis: a pillanattól kezdve, midőn a személyes vagyon nem változtatható át polgári vagyonná, a pillanattól kijelentitek, a személy meg van szüntetve.

Beismeritek tehát, hogy ti a személy alatt senki mást nem gondoltok, mint a burzsoát, a polgári tulajdonost. És ezt a személyt mindenesetre meg kell szüntetni.

A kommunizmus senkinek sem veszi el a hatalmát társadalmi termékek eltulajdonítására, csak azt a hatalmat törli meg, hogy ez eltulajdonítás által idegen munkát vegyen igája alá.

Azzal is előhozakodtak, hogy a magántulajdon megszüntetésével meg fog szünni minden tevékenység és általános henyélés fog beállani.

Ez okoskodás szerint a polgári társadalomnak már régen tönkre kellett volna mennie; mert e társadalomban azok, kik dolgoznak, semmihez sem jönnek és a kik vagyonosok lesznek, azok nem dolgoznak. Az egész gondolatmenet oda konkludál tehát ki, hogy mihelyt megszűnt a bérmunka, rögtön megszűnt a tőke is létezni«.

»Mit bizonyít az eszmék történelme mást, mint azt, hogy a szellemi termékek az anyagiakkal átváltak? Az uralkodó eszmék egy időben mindig az uralkodó osztályok eszméi voltak.

Beszélnek eszmékről, melyek egy egész társadalmat forradalmivá tettek; ezzel csak azt. a tényt mondják ki, hogy a régi társadalmak keretén belül az elemek egy újat képeztek, hogy a régi életviszonyok fölbomlásával a régi eszmék fölbomlása egyenlő lépést tartott.

A midőn a régi világ enyésző félben volt, a régi vallások fölött győzedelmeskedett a keresztény vallás. A midőn a XVIII. században a keresztényi eszmék a felvilágosító eszmék által legyőzettek, a feudaltársadalom haláltusát vívott az akkori forradalmi burzsoáziával. A lelkiismeret- és valásszabadság eszméi csak a szabadverseny uralmát mondták ki a tudomány terén.

De – fogják mondani – vallási, erkölcsi, bölcsészeti, politikai, jogi stb. eszmék igenis a történelmi fejlődés folyama alatt változtak. A vallás, az erkölcs, a bölcsészet, a politika, a jog mindig e változásoknak voltak alávetve.

A régi igazságokhoz, mint: szabadság, igazságosság stb. hozzájárul még az is, hogy az összes társadalmi viszonyok közösek. A kommunizmus azonban e régi igazságokat megszünteti, eltörli a vallást, az erkölcsöt, a helyett, hogy ezeket újjá

alakítaná; a kommunizmus tehát ellenkezésbe jön az összes eddigi történelmi fejlődéssel!

Mire vezethető vissza e vád? Arra, hogy az összes eddigi társadalmak történelme az osztály-ellentétek körül forgott, melyek a különböző kor-szakokban különbözőképp alakultak.

De azonban bármikor bárminő alakot is öltöttek magukra, a társadalom egy részének kizsákmányol-tatása a másik rész által az *összes elmúlt évszázadok közös ténye*. Nem csoda tehát, ha az összes évszázadok társadalmi öntudata, az összes különféleségek és különbözőségeik daczára, bizonyos közös formában mozgott, az öntudatnak a formájában ugyanis, a mely csak a társadalmi ellentétek tökéletes eltűnésében találja teljes megoldását.

A kommunisztikus forradalom a legradikálisabb szakítást jelent a hagyományos magántulajdoni viszonyokkal; nem csoda, ha fejlődési folyamatában legradikálisabban is fog a hagyományos eszmékkel szakítani.

De hagyjuk a burzsoázia ellenvetéseit, a mit a kommunizmus ellen tesz.

Láttuk már fõntebb, hogy a munkásforradalmak első lépése a proletariátusnak *uralkodó osztálylyá való emelésére*, a demokrácia kivívására irányul.

A proletárság az ő politikai uralmát arra fogja felhasználni, hogy a burzsoázia karmaiból lassan-kint a tőkét kiragadjja, az összes termelési eszközöket az állam kezébe, azaz a szervezkedett proletárság, mint uralkodó osztály, kezébe összpontosítsa és a termelési erők tömegét lehetőleg gyorsan gyarapítsa.

Ez természetesen egyelőre csakis a tulajdonjogba és a termelési viszonyokba való *erőszakos és zsarnoki beavatkozás közvetítésével történhet*, oly rendszabályok közvetítésével tehát, melyek gazdaságilag elégteleneknek és tarthatatlanoknak mutatkoznak ugyan, de melyek a mozgalom folyamata alatt megerősödnek és mint eszközök az egész termelési rendszer megváltoztatására elkerülhetetlenek.

E rendszabályok természetesen a különböző országok viszonyaihoz mérten különbözők lesznek.

Az előrehaladottabb államok részére azonban a következő, meglehetősen általános szabályok fognak alkalmazásba hozatni:

1. «A földtulajdon kisajátítása és a jövedelemnek állami kiadásokra való fordítása.

2. Erős progresszívadó.

3. Az örökösödési-jog megszüntetése.

4. Az összes emigránsok és rebellesek tulajdonainak elkobzása.

5. A kölcsönök összpontosítása az állam kezeiben egy nemzeti bank által állami tőkével és kizárólagos monopóliummal.

6. A közlekedés összpontosítása az állam kezeiben.

7. A nemzeti gyárak és a termelési eszközök gyarapítása, a földek termőképessé tétele és művelése egy közös terv szerint.

8. *Egyenlő munkakényszer mindenkire*, ipari hadseregek felállításra, különösen a földművelésre.

9. A földművelési és az ipari üzemek egyesítése, a város és a falu közti fogalomkülönbség mellőzése.

10. A gyermekek nyilvános és díjtalan neveltetése. A gyermekmunka mai formájának megszüntetése stb.»

A «Kommunisták nyilatkozata» így végződik

«Egy szóval: A kommunisták mindig és mindenütt támogatnak és pártolnak minden forradalmi mozgalmat, melyek a fennálló társadalmi és politikai állapotok ellen irányulnak.

Mindezen mozgalmakban kiemelik a tulajdon kérdését, mely többé-kevésbé kifejtettebb alakot öltött magára, mint e mozgalmak *alapkérdését*.

A kommunisták törekednek végül a különböző országok demokratikus pártjainak összeköttetésére és megértetésére.

A kommunisták nem titkolják az 5 nézeteiket és véleményeiket. Ők nyíltan kijelentik, hogy céljaikat csak az összes eddigi társadalmi rendek erőszakos felforgatásával érhetik el. *Az uralkodó osztályok reszkedjenek egy kommunisztikus forradalomtól. A proletárok e forradalomban nem veszíthetnek semmit, mint legfeljebb rablánczaikat. De nyerhetnek egy világot.*

Minden ország proletárjai egyesüljeteek!»

Nem csoda tehát, ha a „Kommunista-párt nyilatkozata” a világproletárság köztulajdona lett, mely napról-napra többet és többeket hoz arra a tudatra, *hogy az uralkodó társadalom szétmálási proceszszusa feltartóztathatlanul halad előre és a munkálkodó, éhező emberiség megváltása a fejlődés természetes törvényének folyamata kell hogy legyen.*

Függelék.

Mit akarnak a szociáldemokraták?

Írta: *Csebrenyák József.*

Ezt a nép legnagyobb része még most sem tudja, daczára, hogy szociáldemokratákról gyakran hall beszélni. Nem tudják a professzor és a doktor urak, az újságírók, a papok, a tanítók; nem tudja a kereskedő, az iparos és a földmívelő sem, sőt nagyon sok munkás, ki magát szociáldemokratának vallja maga sem tudja még.

Így aztán nem lehet csodálni, ha a szociáldemokraták említésénél e jámbor embereknek a hajuk az ég felé mered és őket a hideglelés környezi.

Az új idő, mondják, a tudomány előrehaladásával a tömeges gondolkodási képességét fokozta és a sötét középkor pocsék alakjait és szellemeit elűzte. De nézz csak oda! Mily óriási alak az amott, a mely fényes nappal a nép között jár-kei és mert ezek ijedve húzódnak tőle félre, természetesen nem is ismerhetik őt meg.

Az alak azonban érthetően és nyugodt hangon szól hozzájuk

Jöjjetek hozzám, ti szenvedők és elnyomottak! Jöjjetek hozzám, ti kik küzdtek az élet nehéz küzdelmeiben és nyomorogtok, mialatt a ti véres veritéktek, hólyagos és vérfoltos kezeitek, kimerült idegeitek gazdag gyümölcse büszke és henye uraknak jut osztályrészül. Jöjjetek hozzám valamennyien, tekintet nélkül származástokra és születésiekre: előttem mindenki egyenlő, ki emberi ábrázatot hord, ringott lett legyen bölcsője Duna vagy Szajna, Niger vagy Jordán partján; született lett legyen istállóban, villában vagy kastélyban. Jöjjetek hozzám, ti, kik hasztalan kerestek kenyeret és tudományt, jogot, igazságot és szeretetet, kik magatokat és gyermekeiteket a nyomortól megóvni akarjátok, – én kívánságtokat teljesítem, titeket megvédek és megóvlak.

Ne higgyetek ama szemforgató farizeusoknak, kik azt mondják, hogy szegény és gazdag mindig volt, következőképpen mindig is lesz. így beszélnek a gazdagok, kik vagyonukat féltik. Valóban, igaz lenne az, hogy az okosak és a szorgalmasak mindig vagyonosak és hogy az ostobák és a restek mindig vagyontalanok voltak és az éhhalállal küzdenek? Nézzetek az emberi méhrajra a munkásokra, a földmívelőkre, az iparosokra, mily megerőltetve dolgoznak, mialatt a nyomor kardja örökké lószőrön függ fejeik fölött. Vessetek egy pillantást a pinczékbe, a raktárakba és a kereskedésekbe és meg fogtok győződni, hogy azok túl vannak tömve gyümölcsökkel, élelmiszerekkel, italokkal, feldolgozni való nyersanyagokkal, szövetekkel, kész ruhákkal, bútorokkal és mindennemű munkaszerszámokkal. Mialatt ti a legszükségesebbeket sem tudjátok magatoknak beszeresni, a kereskedők panaszkodnak, hogy nincs vevő, panaszkodnak – túltermelésről.

Már egymagában véve ez a tény eléggé jellemzi gazdasági rendszerünket, elegendő arra, hogy rendezett gazdasági állapotokról nem is beszélhetünk. És mégis találunk nagyon sokakat, kik nem átalják azt mondani, hogy nagyon sok ember van a világon. És magukban, sokszor hangosan, kivannak egy nagy kolerát vagy háborút, hogy az emberiség megritkuljon, természetesen saját magukat nem számítják ezekhez.

Miért kívánnók embertársaink halálát? Miért nem mondják ezek az emberek, mielőtt rettenetes kívánságuknak ily alakban adnának kifejezést, hogy kevés a liszt és a kenyér, a marha és a hús, a gyapjú, a pamut és a ruhaszövet, kevés a hely, az agyag és a téglá a házak építésére? Hja, ezt nem mondhatják, mert az ilyet a gazdasági viszonyokkal csak kevésbé is ismerős meghazudtolná és kinevetné. *Áruban fölösleg van*, szűkölködőkben ugyancsak, de *vevők*, jobban mondva: *vevőképesség* szintén hiányzik. A vállalkozók raktárai tele vannak tömve árukkal (portékákkal), miket ők sem nem termeltek, sem *saját szükségletükre* fel nem használhatnak és mikén ők szívesen túl adnának; a munkásnép pedig, a mely ezeket az árukat termelte és reá szüksége van, be nem szerezheti.

És vájjon miért nem? Azért, mert a jelen társadalomban a termelt áruk nem a tulajdonképeni termelő, hanem a munkaeszközök tulajdonosának a birtokába mennek át. Az áru, a föld, a nyersanyag, a szerszámok, a gépek és élelmiszerek a tőkepénzes birtokába mennek át, míg a munkások munkaejréjükért bérképen csak egy nagyon kis részét kapják annak, a mit termelnek. Ha a földek, nyersanyagok, a szerszámok (munkaeszközök), a gépek és élelmiszerek az összerberiség birtokában lennének és maga termelhetne árukat, úgy a termelt árut teljes egészében magának tarthatná és élvezhetné. Olyan formán, mint az egykor volt, midőn még az iparos és földműves osztálynak meg volt az arany talaja, melyet ma a nagybirtokos és nagykereskedő lábi alól elvont.

Nos, nem lehetne ez megint így? Ne féljeteK, hogy ajánlani fogom, osztozkodjatok a gazdagok vagyonán; nem mondom, hogy vegyéteK el az ő földjeiket, gazdasági épületeiket, gyáraikat és gőzgépeiket s nem fogok adni az egyiknek egy pár gereblyét, a másiknak egy furkót, a harmadiknak egy pajtát, a negyediknek egy gőzkazánt, az ötödiknek egy gőzgépet. Hisz ez képtelenség volna. Ezek nem tudnák mit csináljanak e tárgyakkal és ha igen, úgy kis idő múlva újólag sok koldus és kevés milliomos lenne. Én ennek az osztozkodásnak ép az ellenkezőjét akarom.

Mire törekszik minden gondolkodni tudó ember az ő egyszerűségében? Mindenki szeretne földbirtokos vagy gyártulajdonos lenni. Hja, de ez nem megy. Hanem részvényes mindenki lehetne, ha minden egyesnek a születése egyúttal részvényest jelentene az országban létező összes vállalatoknál. A mint a vasutak, a gőzhajók, a bányák, egyes gyárak és hasonló vállalatok egy egész társaság tulajdona, a nélkül, hogy e társaságnak csak egy tagja, csak egy részvényese is mondhatná: ez a sróf, ez a kerék, ez a gép, ez a harapófogó, ez a kala-

pács, ez a szeg az enyém. Így képezhetne az egész nép egy társaságot, a nép átvehetné az összes gazdasági és ipari üzemeket, az összes munkaeszközöket, a nélkül, hogy csak egy is mondhatná: ez a föld, ez rét, ez az eke, ez a malom, ez a szövőszék, ez a tégláégető-kemencze stb. stb. az enyém.

Tehát nem szétoztani és darabolni, hanem egyesíteni és összetenni akarok. Mértföldekre terjedő földek és rétek gőz-ekékkel, gőzkaszáló és gőzcseplőgépekkel míveltetnek, nincsenek többé piszkos, sötét és szurtos pinczeműhelyek, hanem óriási dolgozó-csarnokok, fölszerelve a tudomány legelőrehaladottabb eszközeivel és kényelmességeivel. Nincsenek egyes vagyonosok és tömeges vagyontalanok, nincsenek többé urak és szolgák, hanem mindnyájan függetlenek, önállóak és egymáshoz hasonlóak tulajdonosok és munkások egyszersmind. A mit termelnek, egészen az övek, a felett szabadon rendelkeznek.

Az ilyen társadalmat, mely a maitól egészen elüt, akarok én, a szociáldemokrácia megteremteni, ha te, oh nép, engem meghallgatsz és követni akarsz. Nem vak engedelmességet és követést kívánok én, oh nem! Az általam elmondottaknak minden szavát vesd mérlegbe, vedd bonczkés alá állításaimat és ha kissé józan és egészséges gondolkozással bírsz, hitelt fogsz adni szavaimnak és felcsapsz a szociáldemokrácia katonájává s ki fogod venni részedet az elnyomott és vérig sarczolt nép felszabadításának nagy és magasztos munkájából.